

**20 YANVARDAN
BAŞLANAN
AZADLIQ**

Ədəbi-bədii, publisitik

Almanax

Bakı-2021

Layihə rəhbəri, tərtibçi və redaktoru:

Aydın Xan Əbilov

Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyinin sədri, kitabxana.net portalının rəhbəri, Prezident təqaüdcüsü, yazıçı-kulturoloq

Elmi redaktor: Azər Turan

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

**Redaksiya heyəti: Aydın Xan Əbilov, Azər Turan,
Elnarə Akimova, Adəm İsmayıl Bakuvi,
Qəni Camalzadə, Oqtay Ərgünəş,**

“20 yanvardan başlanan azadlıq”. Ədəbi-bədii, publisistik almanax. Bakı, «Maarif» nəşriyyatı, 2021, 88 səh.

Bu almanax Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tabeliyində Sosial Xidmətlər Agentliyinin elan etdiyi, Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyi tərəfindən 1 sentyabr 2021-ci il tarixindən həyata keçirilən, www.kitabxana.net - Mir Cəlal Paşayev adına Milli Virtual Kitabxananın texniki-yaradıcı dəstəyi ilə icra olunan “20 Yanvar hadisələrinin mahiyyətinin təbliği” adlı müsabiqə çərçivəsində hazırlanaraq yayımlanır.

Bu nəşr Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tabeliyində Sosial Xidmətlər Agentliyi maliyyə yardımı ilə hazırlanmışdır. SMN nəşrin məzmununa görə məsuliyyət daşımır.

**© Yeni Yazarlar və Sənətçilər
İctimai Birliyi, 2021**

20 YANVAR VƏ ƏDƏBİYYAT

Bu il 20 yanvar hadisələrindən 31 il keçir. Bu 31 ildə çox şey, bəlkə də hər şey dəyişib. Dəyişməyən isə bircə şey olub: həmin qanlı hadisəyə münasibət və onun bizim tarixi taleyimizdə daşdığı missiya. İndi, bu günlərdən həmin çağlara baxanda çox şey bizə vahiməli görünür. Əslində, bu təəssüratı doğuran zamanın özünün obrazıdır. Bir-birini əvəzləyən kətklik proseslər - 20 yanvar faciəsi, ondan bir il sonra jurnalist S.Əsgərovanın qətli, 20 noyabrda müəmmal vertalyot qəzası, daha bir il sonra törədilən Xocalı soyqırımını, bir-birini əvəzləyən torpaq itkiləri və s. və i.a.

Ə.Cavadın misraları süzülür yaddaşımdan: "Oxunur alnında dərin bir tasa, Qoca türk, sən nədən batdın bu yasa?" Bir də Mahir Qarayevin həmin dövrün xarakterini dürüst ifadə edən bir cümləsi hələ də yadımdadır: "yüz ilin tənhalığında" - 90-cı illərdə bizim tək günlərimiz qətl gününə, cüt günlərimiz dəfn gününə açılıb; qətl günümüzün ertəsi dəfn gününə, dəfn günümüzün ertəsi təzə bir qətl gününə açılıb"

Bu faciələrin içində 20 Yanvar ona görə həm də milli özünüdərkini faktı kimi yad edilir ki, bu tarixin özündə yaddaşı oymağa yönəlik olan missiya dayanır. İndi, üstündən 23 illik

20 yanvardan başlanan azadlıq

bir zaman fasiləsi ötəndən sonra o günlərə qayıdış edən düşüncəmizin qanadında 20 yanvar gününü daha çox necə simvolizə etmək lazım gələndə düşünürəm: bu bir faciə idi, yoxsa özgürlüyümüzün, sarsılmazlığımızın dünyaya sərgiləndiyi gün? Çünki hər bir xalqın tarixi taleyində elə günlər var ki, tökülən günlərə, yaşatdığı acılara rəğmən onun hürriyyət əzmini, mənəvi potensialını ehtiva etdiyindən müqəddəs mehrab kimi yalnız səcdəsinə tapınılır.

*Ölmədik, ölmədik, ey uca Allah,
Bu qanlı-qadalı günü də gördük,
Biz də sözümüzü ucadan dedik,
Biz də bu zamandan bir gün götürdük.*

(Arif Abdullazadə)

Arif Abdullazadənin son misrasında vurğulanan - "zamandan bir gün götürmək" – bu, bizim üçün Tanrının ayırdığı bir gecəlik sınaq məqamı idi. Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə həmin gün vətən oğulları sanki öz xoşuna "gəl təcrübə eylə mən zəifi" nidası ilə "qəmin hərifi" olmağa gəlmişdilər.

*Zillət ilə ləzzəti olmaz həyatın, dustilər,
Nəğdi-can sərff eyləyib, dünyadan kam almaq gərək!
İcə ilə dönmək ədudən səhlidir, himmət dutub,
Ya şəhid olmaq gərək, ya intiqam almaq gərək!*

20 yanvardan başlanan azadlıq

Bu, şəhidliyi bədii-metaforik rəmzə çevirən Məhəmməd Füzulinin –orta əsr sufi şairinin düşüncə mənalılığının fərqli epoxada, fəqət eyni ahəng və çalarda xalqın milli-mənəvi həyatındakı xidmətinin davamı idi. Yalnız din yolunda deyil, insanın mənəvi və cismani köləliyə qarşı üsyanının, məslək və etiqad uğrunda mübarizəsinin təməlində dururdu. Sonralar bu missiyanın beşiyi başında XX əsrin I yarısının milli münəvvərlərinin - Ə.Hüseynzadənin, Ə. Cavadın, türk ədəbiyyatında Nihal Atsız, Mehmet Akif, Yəhya Kamal, Güney ədəbiyyatında isə Şəhriyar kimi şairlərin durduğunu görürük.

*Vətən eşqi məktəbində can verməyi öyrənmişik,
Ustadımız deyib "heçdir vətənsiz can", Azərbaycan.*

*Bəsdir fəraq odlarından küll ələndi başımıza,
Dur ayağa, ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan!*

20 Yanvar hadisələrinin tarixi rolunu şərh edən Yaşar Qarayev yazırdı : "Zaman ən kəskin qütblərə onda parçalanır, ən təzadlı eralar bir-birini o vaxt əvəz edir ki, üst-üstə qalanan günlər və qanlar onları bir-birindən eyni vaxtda ayırır. 20 Yanvarda gün və qan bizi keçmişdən və səhvlərdən eyni vaxtda ayırdı." Həqiqətən də, bu faciə yaşatdığı acı qədər, həm də bir xalqın tanıtım günü idi. Sınmayan qürurunun, sarsılmayan vüqarının ən yaygın atəş, odlu si-

20 yanvardan başlanan azadlıq

lah qarşısında belə qaya kimi duruşu idi. Ona görə "20 Yanvara biz təkcə qara gün kimi boylanmamalıyıq, həmin gün Azadlığa, Müstəqilliyə doğru gedən yolun təməlini qoydu. Ən başlıcası isə, xalqın özünü dərk etməsinə, öz düşməninə tanınmasına stimül oldu." (V. Yusifli) Maraqlıdır ki, hətta hadisəyə kənar gözlə baxışın sərgiləndiyi məqamlarda belə bu amilin roluna xüsusi önəm verilir. Məsələn, 2008-ci ildə Amerika yazıçı-jurnalisti Tomas De Vallın "Qarabağ: Ermənistan və Azərbaycan sülh və savaş yollarında" kitabında müəllif həmin hadisələrə bu cür münasibət izhar edir: "SSRİ tarixində ilk dəfə idi ki, sovet silahlı qüvvələri sovet şəhərinə-Bakıya hərbi müdaxilə etdilər. bu, həm Azərbaycan, həm də Sovet İttifaqı üçün böyük faciə oldu. Ordu hissələri cəmi bir neçə saat ərzində şəhəri tam nəzarətə aldı və Moskvanın hakimiyyəti bərpa edildi. Lakin Moskva məhz elə 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycanı itirdi." ("İlay MMC" 2008, 344 səh., s. 115). Həqiqətən də, mahiyyətə vardığında bizim dövlət, xalq kimi müstəqilliyimizin tarixi onun rəsmi olaraq təsdiqləndiyi 1991-ci ilin 18 oktyabrından daha öncə 1990-cı ilin 20 yanvarında qoyulub.

Bu 23 ildə hadisəyə-hər cür, siyasi, hüquqi, mənəvi və s. baxış bucaqlarından münasibət sərgilənib. Bəs aradan keçən bu illərdə mövzunun dərkində, onun bədii təcəssümünün təsvirində

20 yanvardan başlanan azadlıq

hansı yeniliklərə imza atılıb? Məsələyə bir də bu rəkursdan baxmaq, zənnimcə maraqlı olardı.

20 yanvar hadisələrinin bədii ədəbiyyatda inikasına vardırıqda bəlkə də burdan başlamaq lazım gəlir: bu faciə bizim ədəbiyyata nə verdi? Cavab birmənalıdır: ilk növbədə şəhid obrazını və bu adın ehtiva etdiyi ağrı və qürur simvolikasını: şəhid oğullar, şəhid anası, şəhidlər məzarlığı, şəhid şəhər, şəhid şair və s., və i.

1990-cı ilin 20 yanvarından sonra cəmiyyətin bütün sferalarında, o cümlədən ədəbiyyatda gərgin ab-hava yarandı, onun adı yaradıcılıq ritmi pozuldu. O, bütünlüklə özünü hakim olaylara kökləməyə, vətəndaşlıq, ziyalılıq pafosunu mühiti sarmış olan neqativ hallar, fəci gerçəkliklər əleyhinə qaldırmağa səfərbər etməyə çalışdı. Yəni xalqla, millətlə bahəm ədəbiyyatın özü də bir növ tarixi sınaq, imtahan qarşısında qaldı. Təsadüfi deyil ki, 1991-ci ilin mart ayında Azərbaycan Yazıçılarının IX Qurultayı da «Ədəbiyyatımız zamanın sınağı qarşısında» vurğusu altda keçirilmişdi. Həmin qurultay baş verən təzadlı, dramatik olaylara diqqət yönəldərək, müharibə psixologiyasını yaratmaq, onun görüntülərini əks etdirmək vəzifəsini ümumi məram kimi irəli sürürdü. Qeyd olunurdu ki, «Gələcək nəsillər...təzadlı hadisələr axarı haqqında bilgini qəzet və jurnal məlumatlarından daha artıq bədii yazılardan alacaqdır»

20 yanvardan başlanan azadlıq

Tez-tez belə bir narazılıq səsləndiririk: niyə bizdə 20 Yanvar, yaxud müharibə ilə bağlı qüvvətli bədii əsərlər yaranmadı? Əslində, hadisənin törədildiyi ilk vaxtlar ədəbiyyatdan bunun inikasını ummaq bəlkə də heç doğru deyil. Qeyd etdiyim kimi, zaman çox amansız idi və hər açılan səhəri qanla qızaran 90-cı illər xaosundan silkinib ayılmaq o qədər də asan iş deyildi. Belə bir durumda özü də çaşqın, bədbin olan ədəbi təfəkkürdən fundamental mətn tələb etmək mənasız olardı. Baxmayaraq ki, hadisəyə bağlı kifayət qədər poetik örnək sayılacaq şeir və poemalar elə faciənin ilk günlərində qələmə alınmışdı. Həmin dövrdə bu qanlı hadisənin bədii əksi ədəbiyyatda ifadəsini tapmış, xüsusilə, operativliyi ilə seçilən poeziya sahəsində vətəndaşlıq qayəsi ilə işıqlandırılmışdır. Faciənin baş verməsindən az sonra qələmə alınan B.Vahabzadənin «Şəhidlər» poeması 20 Yanvar faciəsinin fəlsəfi-poetik dərkində öz bədii-estetik siqlətini bu günədək qoruyub saxlayır. N.Xəzrinin «Salatın», H.Arifin “Ülvi”, A.Cəmilin “Qan borsu” poemaları, Qabilin “Mərsiyə”si, Məmməd İsmayılın «Bu qan yerdə qalan deyil», Məmməd Aslanın “Ağla, qərənfil, ağla” şeri və s. kimi nümunələr göstərir ki, ədiblər baş verən faciələrə dərhal reaksiya vermiş, onları bədii söz vasitəsilə inikas etdirməyə çalışmışlar. Törədilən faciənin dəhşəti, şəhidlik ağrısı və izzətini kimi fəci reallıqlar hadisələrə

20 yanvardan başlanan azadlıq

analitik baxışları gücləndirmək, bədii fikri zamanın gerçəkliklərinə yönəltmək üçün kifayət qədər əsas verirdi. Sonrakı illərdə də M.Araz, N.Xəzri, C.Novruz, M.Dilbazi, Ə.Salahzadə, N.Həsənzadə, B.Vahabzadə, Qabil, F.Sadiq, N.Kəsəmənli, M.Yaqub, Z.Yaqub, H.Kürdoğlu, S.Rüstəmxanlı, M.Ələkbərli və başqa şairlərin yaradıcılığına müharibə psixologiyasının hakim kəsildiyi danılmazdır. Döyüş əzmi və cəsarəti, yurd üçün narahatlığın ifadəsi bu şairlərin yaratdığı poeziya nümunələrində ehtiva olunan məziyyətlərdir.

Qeyd edək ki, nəsrimiz də 20 Yanvar mövzusunun işıqlandırılmaqdan sərf-nəzər etməmiş, baş verən olayları epik təsvir predmetinə çevirmişdir. B.Vahabzadənin "Şənbə gecəsinə gedən yol" publisistik əsəri, S.Əhmədli «Yanvar hekayələri», İ.Şıxlı «Sarı özümüzdəndir», R.Səməndər «Şəhidlər, Şahidlər», T.Qəhrəmanov «Cəlladımız zalım idi» və s. Lakin bu janrdə yazılan əsərlərdə mənzərə lazım olan səviyyədə deyil. Dövrün epoxal gerçəkliklərinə nüfuz, cərəyan edən hadisələrin bütün kəskin və anlaşılmaz, fəci və dramatik tərəfləri ilə birgə təcəssümü baxımından bu əsərlər ədəbi mühitə, müasir təkamül prosesinə ciddi mənada bir təsir göstərə bilmədilər. Tənqidçi Tehran Əlişanoğlu məhz bu cəhəti nəzərdə tutaraq yazır: «Yəni bu yazılar elə bir fərqli baxış, düşüncə planı gətirə bilirmi ki, milli cəmiyyətin son illər-

20 yanvardan başlanan azadlıq

də artıqraq dərəcədə agah olduqlarını təzələyə, dəyişə; milli dövlətin kifayət qədər ayıq və açıq yanaşdığı məsələlərə, mənzərələrə nəsə təklif və əlavə edə? Halbuki təkcə elə son yarım əsri götürsək, publisist münasibətdən tutmuş milli-tarixi və fəlsəfi qatlara qədər müharibə mövzusunun dərkində uzun bir yol keçmiş ədəbiyyatdan bunu gözləmək olardı...». Tənqidçi A.Hüseynli həmin illərin prosesini nəzərdə tutaraq yazırdı: «Dünya az qala yarı hissəsində qəfildən məhvərindən çıxdı, həyat təməlindən üzülüb-laxladı, səngiməyən sosial fırtınalar insanları ağlasığmaz fəlakətlərlə üzleşdirdi, bəs niyə bu dərəcədə dərdin, ələmin qabağında sənətin çiçəyi çırtlamadı, nə üçün bəri-bəhəri ayaq tutub yerimədi?...» . Əlbəttə, deyə bilərik ki, keçid mərhələsi kimi səciyyələndirdiyimiz, gərgin, narahat və sıxıntılı ovqatla müşayiət olunan 90-cı illərdə sənətkardan baş verən reallıqları ehtiva edən yüksək sənət nümunəsi gözləmək yaradıcılıq psixologiyasına zidd tələbdir. «Çünki keçid dövründə fərdin-yazıçının taleyi ilə ümummilli, ümumbəşəri tale daha çox eyniləşir, birləşir və yazıçıdan bu problemlərin bədii həllini vermək üçün daha böyük enerji, daha dərin qatlara eniş tələb edir» (Ə.Cahangir). Bizdə 1941-1945-ci ildən sonra, müharibə haqqında ən yaxşı, layiqli əsərlər, həmin dövrdə deyil, ondan təxminən iyirmi il sonra yazılanlar oldu. Bu əsərlər dövrün hadisələrinin

20 yanvardan başlanan azadlıq

yalnız süni eskizini, görüntülərini verməklə deyil, bədii-fəlsəfi siqləti, psixoloji effekti ilə xüsusi önəm kəsb etdi. İsa Hüseynov, Ə.Əylisli və s. kimi yazıçılarımızın bu mövzuda yazdıqları «Tütək səsi», «Saz» povestləri, «Adamlar və ağaclar» trilogiyası kimi əsərlər həm ideya-bədii keyfiyyət nöqtəyi-nəzərindən, həm də bəhs edilən dövrün, proseslərin intuitiv dərki, səriş-təli mənalandırılması cəhətindən qənaətbəxş idi. İndi, bizim yaşadığımız o ağırların üstündən 20 ildən çox vaxt keçib. Mən o fikirdəyəm ki, müharibə gerçəkləri haqqında əsəblə, coşğu ilə, qışqıra-qışqıra deyil, ona soyuq bir əda ilə, kənar baxışla yanaşmaq, hadisələrin, gerçəklərin fəvqünə qalxıb danışmaq lazımdır. Yəni, ən azı nəsrin fəzasına yetməkdən söhbət gedirsə burda hadisələrin xronolojisini verən tarixçidən, pafosla, patetika ilə süslənmiş poeziya aləmindən fərqlənən elə bununla (bunda) olmalıdır. Bizdə müharibə ilə bağlı yazılmış həcmli əsərlərdə müxtəlif yanaşma mövcuddur. Ki, hansısa oxuyub müharibə səhnələrinin yaşatdığı gərgin məqamları, savaşı lövhələrini görə bilirik (A.Abbas. "Dolu" romanı), yaxud eləcə kənar da dayanıb müharibə insanının içində boy vermiş ağırları, acıları bir də zaman qarşısına çıxarıb məzmun, mündəricəsini arayırıq (Ş. Ağayar "Haramı" romanı). Məsələn, Elçin «Bayraqdar», "Qarabağ şikəstəsi" əsərində qaçqın həyatını, ömürləri yarıda qırılan obrazların talelərini,

20 yanvardan başlanan azadlıq

onların keçirdikləri mənəvi-psixoloji sarsıntıları əks etdirdi. Aqıl Abbas "Dolu" romanında 90-cı illərin əvvəllərində milli həyatımız üçün xarakterik olan, baş vermiş müxtəlif paradoksları mümkün qədər yanaşı verməyə çalışdı: ön cəbhədə gedən vuruşlar, kəskinləşən münasibətlər, düşmən qarşısında əliyalın, silahsız qalan ordu, tarıma çəkilmiş əsgər əsəbləri, müharibə gərginliyi və bu gərginliyin arxa cəbhədə hiss olunmayan əhvalının fəci görüntüləri. Belə ki, 90-cı illərə məxsus elə bir məqam-cəmiyyət, mənəviyyət, məişət, psixoloji durum mənasında –yoxdur ki, romanda təsvirini tapmasın. Həm bütöv cəmiyyət-xalq səviyyəsində, həm də müharibə gerçəkliyinin lokal təzahürlərinə enərək...

Təxminən on il əvvəl tənqidçi Əsəd Cahangir yazırdı ki, «... gənclərin yaradıcılığını XX əsrin son on ilinin Azərbaycan gerçəkliyi ilə bağlayan konkret heç nə yoxdur. Sanki bu gənclər rus tanklarının altında qalan, torpaqları itirilən, milyondan artıq nümayəndəsi didərgin düşən, çadırlarda məskunlaşan, Qarabağ cəbhəsində şəhidlər verən ... bir xalqın nümayəndələri deyillər». Bunun səbəbləri üzərində düşünərkən belə bir qənaətə gəlirik: 90-cı illər ədəbiyyatında vətənpərvərlik mövzularından, ümumən ictimai-siyasi tematikadan imtina sovet dövründə təbliğ olunan bayağı vətənpərvərlik ideyalarının vurduğu əxlaqi-mənəvi zərbinin şüuraltı kompensasiyasının ifadəsi idi.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Bu məsələyə münasibətdə yanlışlıq onda idi ki, sovet vətənpərvərliyi ilə ümumən vətənpərvərlik anlayışları bir-birinə qarışdırılır, yazıçı ümumən hər cür ictimai-siyasi tematikadan üz çevirərək özündən yazırdı. ... Özündənyazmaq «həqiqi ədəbiyyatın», «istedadın və yazıçı cəmiyyətinin» göstəricisi hesab olunurdu». Əs-lində, «özündən yazmaq» sənətin əsas və əbədi göstəricilərindən biridir. Hər bir yazar işıqlandırmağa çalışdığı məsələlərə, bəhs etdiyi problemlərə ilk əvvəl öz fərdi «mən»indən baxır, öz şəxsi görünüşü bucağından nəzər yetirir. Lakin aydın məsələdir ki, bu zaman əgər yazıçı sırf «mən»inə qapılıb qalır, hadisələrə lokal çərçivədə, dar planda yanaşır, fikirləri ümumbəşəri vüsət kəsb etmərsə, yazdığı əsəri gələcək perspektivdən xali etməklə bərabər ona həvalə olunan ümumxalq miqyaslı məsələləri təcəssüm etdirmək kimi sənətkar məsuliyyətini də itirmiş olur. Çünki «Yazıçı yazarkən yalnız bir insan, bir fərd kimi özünü ifadə etmir... hər bir yazıçı özü ilə bəhəm, öz xalqını da ifadə edir. Hər hansı bir yazıcının yerinə başqası gəlib onun xalqının hiss və həyəcanlarından, psixolojisindən, əməl və arzularından, gələcəyi naminə keçmişindən və bu günündən yazmayacaq. Bu yalnız həmin xalqın öz doğma oğlunun işidir» (Elçin).

Son bir neçə ildə mövzunun bədii təcəssümündə müəyyən addımlar atılıb. Qanlı-qadalı müharibə illərindən uzaqlaşdıqca ədəbiyyat

20 yanvardan başlanan azadlıq

onun ağrularına mənəvi cəhətdən daha həssas, daha yaxın olmağa başladı. Baş verənlərə analitik münasibətin drammatizmi artdıqca müharibənin bəlalərini daha real şəkildə bədii idrakın obyektinə çevirə bildi. Bir incə məqam da var. Məsələ bundadır ki, 20 Yanvar hadisələrindən sonra qeyd etdiyimiz kimi ard-arda sıralanan faciələrimizin miqyası o qədər böyük və çeşidli oldu ki, 20 Yanvar mövzusu daha qlobal, vüsətli səciyyə alaraq müharibə mövzusu ilə əvəzləndi, ümumən Qarabağ probleminin içində əriməyə başladı. Lakin konkret 20 Yanvara həsr olunmasa da müharibə mövzusunun təsvirə çəkən mətnlərdə həmin fəci hadisənin bədii inikasını görə bilirik. Məsələn, Ə.Əylislinin “Ətirşah Masan” romanında bu faciəyə – 20 yanvara gətirən səbəblərin incə ştrixlərlə vurğulanması var. M.Süleymanlının “Erməni adındakı hərflər” romanında öz azadlığı uğrunda başlanan xalq mücadiləsinin hansı çətinliklər bahasına başa gəldiyini sərgilənir. Eləcə də, S.Baycayın “Quqark” romanında 20 Yanvar hadisələri qəhrəmanın uşaqlığı ilə bağlı xatırladıqları hadisələr içrə bədii təsvirin predmetinə çevrilir. Bir insanın yaddaşında, nəqlində oydulan duyğular, təəssüratlar polifoniyasında keçmiş - daha çox müharibə ilə bağlı keçmiş bütün reallığı ilə mənalanı bilir. Əsərdə müəllif birbaşa müharibə gerçəkliyini – dövrün paradoksları və xaotik məzmununu ilə təsvirə çəkməyi təqib

20 yanvardan başlanan azadlıq

qılır.

20 Yanvar hadisəsi vətən üçün ölməyin, can nisar etməyin nümunəsini göstərdi. Bəlkə də ədəbiyyat bu mövzunun inikasına ona görə vara bilmir ki, o ucalığa, o fədakarlığa nisbətdə obrazı yarada bilmir, yaşadığımız ağrının çəkisini verə biləcək sözü tapıb yaralarımızın üstünə qoya bilmir. Sizcə, şəhid şairimiz Ülvi Bünyadzadənin bu misralarındakı rəşadətə, mənəvi ucalığa tən gələn obraz yaratmaq asandırmı?!

Qarabağdı mənim dinim-imanım,
O torpağın
nişanəsi,
iziyəm.
Məni belə
aciz görmə qəbirdə,
Qəbirdə də
Qarabağın özüyəm!

Elnarə Akimova,
Filologiya elmləri doktoru,
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat
İstitutunda "Uşaq ədəbiyyatı",
"Ədəbiyyat qəzeti"nin
ədəbiyyatşünaslıq şöbəsinin müdiri,
YAP İdarə Heyətinin üzvü

20 yanvardan başlanan azadlıq

QARA, YOXSА QIRMIZI 20 YANVAR?!.

Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il 20 Yanvar hadisələri həm də millətin azadlıq səsini ucaltdığı, öz suverenliyi uğrunda cəsərət nümayiş etdirdiyi şərəfli bir tarixdir.

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakıda sovet ordusu tərəfindən dinc əhaliyə qarşı dəhşətli, kütləvi qırğın hadisəsi törədildi. Bu qanlı hadisənin törədilməsində əsas məqsədlərdən biri öz haqlı tələblərini irəli sürən, bu tələblərə demokratik yollarla nail olmaq istəyən, istiqlaliyyət, azadlıq, suverenlik istəyində olan Azərbaycan xalqının iradəsini qırmaq, insanların müstəqillik arzularını tankların tırtılları altında əzmək idi. Sovet imperiyası günahsız insanların qanını axıtsa da, xalqımıza qarşı misli görünməmiş qəddarlıq etsə də, istəyinə nail ola bilmədi, milli qürurumuzu qıra bilmədi.

Xalqın başına gətirilən bu cinayət sovet imperiyasının iç üzünü bariz bir şəkildə ortaya çıxartdı. Əslində imperiyanın Bakıda bu qanlı hadisəni törətməklə ittifaqa üzv olan digər respublikalara göz dağı vermək planı, imperyanı zor gücünə mühafizə etmək təşəbbüsü də boşa çıxmış oldu.

Sovet Ordusunun böyük kontingentinin,

20 yanvardan başlanan azadlıq

xüsusi təyinatlı bölmələrin və daxili qoşunların Bakıya yeridilməsi xüsusi qəddarlıq və görünməmiş vəhşiliklə müşayiət edildi. Kommunist diktaturası Çexoslovakiyaya, Macarıstana, Əfqanıstana qarşı həyata keçirdiyi hərbi müdaxiləni hətta o zamankı Sovet İttifaqının müttəfiq respublikalarından biri olan Azərbaycanda da təkrarlamaqdan çəkinmədi. Həmin vaxt Azərbaycan qonşu Ermənistanın da təcavüzünə məruz qalmışdı. Belə bir şəraitdə sovet rəhbərliyi nəinki münaqişənin qarşısını almaq üçün qəti tədbirlər görməmiş, əksinə, Azərbaycana yeridilən ordu hissələrinin tərkibinə Stavropol, Krasnodar və Rostovdan səfərbərliyə alınan erməni əsgər və zabitləri, sovet hərbi hissələrində xidmət edən ermənilər, hətta erməni kursantlar da daxil edilmişdi.

Bakıya yeridilmiş qoşun kontingentinə, – bəzi məlumatlara görə, onun sayı 60 min nəfərə çatırdı, – “döyüş tapşırığını” yerinə yetirmək üçün möhkəm psixoloji hazırlıq keçmişdilər (“Şit” təşkilatı müstəqil hərbi ekspertlərinin hesabatından): sizi Bakıya rusları müdafiə etmək üçün gətirmişlər, yerli əhali onları vəhşiçəsinə məhv edir; ekstremistlər Salyan kazarmalarının (Bakıda əsas hərbi qarnizonun yerləşdiyi ərazi) ətrafındakı evlərin damlarında snayperlər yerləşdirmişlər, təkcə bu ərazidə 110 atəş nöqtəsi var; binalar, mənzillər Azərbaycan Xalq Cəbhə-

20 yanvardan başlanan azadlıq

sinin yaraqlıları ilə doludur, onlar sizi güclü avtomat-pulemyot atəşinə tutacaqlar.

Mixail Qorbaçov başda olmaqla sovet imperiyasının rəhbərliyi Bakıda “rus və erməni kartından” məharətlə istifadə etdi. Guya Bakıya qoşun onları, hərbi qulluqçuların ailələrini qorumaq, “millətçi ekstremistlər” tərəfindən hakimiyyətin zorakılıqla ələ keçirilməsinin qarşısını almaq üçün yeridilmişdi. Əslində isə bu açıq riyakarlıq, ağ yalan idi.

1990-cı il yanvarın 19-da Mixail Qorbaçov SSRİ Konstitusiyasının 119-cu, Azərbaycan SSR Konstitusiyasının 71-ci maddələrini kobud şəkildə pozaraq, yanvarın 20-dən Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi haqqında fərman imzaladı. Lakin SSRİ DTK-nın “Alfa” qrupu yanvarın 19-da saat 19.27-də Azərbaycan televiziya enerjisi blokunu partlatdı, respublikada televiziya verilişləri dayandırıldı. Gecə isə qoşun fəvqəladə vəziyyət elan edilməsindən xəbərsiz olan şəhərə daxil oldu və əhaliyə divan tutmağa başladı. Qorbaçovun fərmanı qüvvəyə minənədək – yanvarın 20-də saat 00-dək artıq 9 nəfər öldürülmüşdü. Bakıda fəvqəladə vəziyyətin elan olunması haqqında məlumat isə əhaliyə yalnız yanvarın 20-də səhər saat 7-də respublika radiosu ilə çatdırıldı. Həmin vaxt öldürülənlərin sayı 100 nəfərə çatmışdı. Halbuki, Qorbaçovun Azərbaycana ezam etdiyi yüksək

20 yanvardan başlanan azadlıq

vəzifəli emissarlar həyasızcasına bəyan edirdilər ki, Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan olunmayacaqdır. Bax, əli yüzlərlə insanın qanına batmış, sonralar Nobel sülh mükafatı (!) almış Mixail Qorbaçov başda olmaqla sovet imperiyası rəhbərliyinin rəzil siması bu idi...

Tanklar, zirehli transportyorlar Bakı küçələrində qarşılıqlarına çıxan hər şeyi əzir, hərbiçilər hər yanı amansız atəşə tuturdular. İnsanlar nəinki küçələrdə, hətta avtobusda gedərkən, öz mənzillərində oturmaqları yerdə güllələrə tuş gəlirdilər. Yaralıları aparmağa gələn "təcili yardım" maşınlarını və tibb işçilərini də atəşə tuturdular. SSRİ Müdafiə Nazirliyi, DİN və DTK-nın hazırlayıb həyata keçirdiyi «Udar» adlı əməliyyatda əsas rolu xüsusi təyinatlı «ALFA» və SSRİ DTK-nın «A» təxribat qrupları oynayırdı. Sovet qoşunlarının təcavüzü nəticəsində Bakıda 184 mülki vətəndaş öldürülmüş, 600-dən çox adam yaralanmışdı. Öldürülənlər arasında beş millətin nümayəndələri, 20-dən çox qadın, uşaq var idi. «Qara Yanvar»ın indiyədək özündə saxladığı sirlər çoxdur. 100 cildlik istintaq materialının 69 cildi Bakıdan Moskvaya, keçmiş SSRİ Prokurorluğuna aparılıb və bir daha geri qaytarılmayıb. Azərbaycan xalqının məruz qaldığı bu təcavüz indiyədək bəşəriyyət əleyhinə cinayət kimi beynəlxalq müstəvidə layiq olduğu təsnifatı almayıb.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Hadisədən dərhal sonra Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi nəinki 20 Yanvarın gerçək miqyas və mahiyyətini dünya birliyinin diqqətinə çatdırmadı, əksinə, yeritdiyi səbatsız siyasətlə faktiki olaraq Sovet Ordusu birləşmələrinin hərbi təcavüzünü retuş etmiş oldu. Verilən hər bəyanatda, atılan hər addımda Moskvaya boy lanma, Mərkəzin əhvalının göz önünə alınması aşkar idi. Digər tərəfdən, 20 Yanvar Azərbaycanda lap əvvəldən siyasi «razborka» predmeti olub, «Faciənin günahkarları kimdir?» sualına cavab daha çox Azərbaycanın daxilində axtarılıb, nəinki gerçək ünvanlarda. Məhz 20 yanvara daxili-siyasi konyukturdan yanaşma dünyanın gözündə bu hadisənin mahiyyətini kiçilti. Əksər ölkələr 20 Yanvarın Azərbaycandakı daxili siyasi mübarizənin, hakimiyyət davasının nəticəsi kimi dəyərləndirdi. Beynəlxalq birlik 1956-cı ilin Budapeşt, 1968-ci ilin Praqa, o cümlədən 1989-cu ilin Tbilisi, 1991-ci ilin Riqa və Vilnüs hadisələrinə müvafiq hüquqi qiymət verdiyi halda, 1990-cı ilin Yanvar hadisələri Moskvanın hanısa ekstremist qüvvələri zərərsizləşdirmək və guya dinc əhalini qırğınlardan, xaosdan qorumaq üçün atdığı məcburi addım kimi tanıdı. O vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyinin bivec və qorxaq siyasəti üzündən 20 Yanvar nəinki beynəlxalq, hətta ittifaq müstəvisində də layiq olduğu hüquqi-siyasi təsnifatı almamışdı.

20 yanvardan başlanan azadlıq

20 Yanvardan sonra Azərbaycan rəhbərliyinin atdığı addımlar cəsarətsizlik və siyasi təslimçilik nümayişi idi. O vaxt Azərbaycan xalqı adından Bakıdan verilən yegənə etiraz bəyanatı Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə tərəfindən verilmişdi. SSRİ rəhbərliyinə, habelə BMT-yə, dünya dövlətlərinə ünvanlanan və kəskinliyi ilə seçilən bu bəyanatda 20 Yanvar faciəsinin törədilməsinə görə günahın bilavasitə Kremlin və M.Qorbaçovun üzərinə düşdüyü vurğulanırdı. Həmin günlər Azərbaycan xalqı adından ən ciddi bəyanatı isə Moskvada yaşayan Heydər Əliyev verdi. Bilavasitə imperiyanın mərkəzində, dünyanın onlarla KİV təmsilçisinin qarşısında verilən bu bəyanat böyük rezonans doğurdu.

SSRİ-nin digər bölgələrində, o cümlədən Tbilisidə və Baltıyanı respublikalarda baş vermiş hadisələr sovet rəhbərliyi, xalq deputatları səviyyəsində müzakirə edilsə də, 20 Yanvar hadisələri şüurlu şəkildə təhrif edilərək yanlış yozuma və unutqanlığa məhkum edilmişdi. Bircə faktı vurğulamaq yetər ki, SSRİ prezidenti M.Qorbaçov Azərbaycanda həyata keçirilmiş əməliyyata yalnız bir dəfə, 1991-ci ildə, 20 Yanvarın ildönümündə Azərbaycan xalqına başsağlığı (?) verməklə münasibət bildirmişdi.

Həç şübhəsiz ki, XX əsrdə totalitarizmin törətdiyi ən qanlı terror aktları sırasında 20 Yanvar cinayəti də var. Bu, bəşəriyyət və insanlıq əleyhinə törədilmiş dəhşətli əməl idi. Dinc

20 yanvardan başlanan azadlıq

Əhaliyə qarşı həyata keçirilən cəza tədbirləri zamanı 1949-cu ilin Cenevrə Konvensiyasının, Beynəlxalq Hərbi Tribunalın Əsasnaməsinin, Beynəlxalq İnsan haqları Bəyannaməsinin, insan haqlarına dair digər beynəlxalq aktların çoxsaylı müddəaları pozulmuşdu. Bu məqamlar 20 Yanvar hadisələri ilə bağlı aparılmış ən səthi təhqiqatlarda da təsdiqlənir. Onları bir araya gətirib dünyanın diqqətinə çıxarmaqla, gec də olsa, beynəlxalq müstəvidə 20 Yanvar barəsində gərəkən rəyin formalaşmasına nail olmalıyıq. 20 Yanvar Azərbaycan xalqının tarixində tək-cə qara çərçivədə anılması gün olmamalıdır. Biz bu günün gerçək önəmini onun hüzn və şərəfi ilə birgə yaşamalıyıq. Ən önəmlisi isə bu tarixi, 20 Yanvar faciəsinin Azərbaycan xalqına qarşı məqsədli qırğın, soyqırım kampaniyasının bir halqası olduğunu dünyaya tanıtdırmağı bacarmalıyıq. Ona görə yox ki, dünya da bizim hüznə şərik olub matəm tutsun. Ona görə ki, dünya Azərbaycanın və azərbaycanlıların tarixini olduğu kimi dərk etsin. Bu aksiyanın Azərbaycan üçün, onun beynəlxalq imici üçün heç də formal olmayan əhəmiyyəti var...

Qanlı tarix illər, əsrlər ötsə də, bu söz dəyişməyəcək. Bu, həqiqətən də Azərbaycanın salnaməsinə yazılmış qanlı tarixdir. «1990. 20 Yanvar»....

Yığıncaqlar, mitinqlər... Uzun illərin sovet im-

20 yanvardan başlanan azadlıq

periyası boyunduruğundan azad olmaq istəyi... İnsanlarda sanki bir inam, stimül yaranmışdı...

Axşam saat 9-dan sonra şəhərin küçələrinə şütüyən maşınlardakı meqafonla insanları - vətəninə sevənləri XI Qızıl Ordu meydanına çağırırdılar. Hamı axın-axın yalnız bir səmtə - Biləcəri yoluna tərəf axışırdı. Lakin sadə insanların heç biri təsəvvürünə belə gətirə bilməzdi ki, «möhtəşəm» sovet əsgəri - tankı, hərbi texnikası Bakı nefti ilə təmin olunan ordu əliyalın xalqa silah tuşlayar, atəş açar. Fəciə törədildi, günahsız insanlar şəhid oldular...

O gün gecənin zülmətindən istifadə edən «şücaətli» rus əsgəri yurddaşlarımızın əzəmətindən qorxub gizlənmişdi. O gün Moskvada matəm saxlayan Heydər Əliyevin etiraz səsi bütün dünyaya yayıldı. O gün heç kəs başını aşağı əymədi. Biz şəhid verdik, lakin qalib gəldik. Biz nə əyildik, nə sındıq. O gün «Azadlıq!» sədası göylərə qalxdı. Biz o azadlığı qanımız bahasına əldə etdik... Elə bir gün olmur ki, Şəhidlər xiyabanı adamsız, yalnız qalsın. Dövlət başçımızın görüşünə gələn xarici qonaqlar da buranı ziyarət edir, şəhidlərin şərəfinə yandırılan əbədi məşəl qarşısında baş əyirlər. Axı nə idi o qocaların, körpələrin günahı?!

İndi nəyin bahasına olursa-olsun biz hamımız azadlığımızı qorumalıyıq. Budur bizim şəhidlər qarşısında müqəddəs borcumuz!

20 yanvardan başlanan azadlıq

20 YANVAR QƏHRƏMANLIQ VƏ QÜRUR GÜNÜMÜZDÜR

Xalqımızın qan yaddaşına yazılan 20 Yanvar faciəsi zaman etibarilə bizdən uzaqlaşsa da, sanki dünən baş verib. Bakıda Qanlı Yanvar faciəsindən 30 il keçməsinə baxmayaraq, onun ağrı-acıları bu gün də qəlbimizi göynədir, qırmızı qərənfillərə bürünmüş şəhid cənazələrini çiyinlərində aparan insan seli, izdiham hər zaman gözümüzün önündən kino lenti kimi keçib gedir. O gecə Bakı qan içində boğuldu. Azərbaycan 70 il əvvəl olduğu kimi, yenə faciəyə düşər edildi. Xalqımızın haqq səsinə boğmaq istəyən o zamankı Kreml rəhbərləri Bakıda Qanlı Yanvar qırğını törətdi... Bu faciəni unutmamalıyıq! Unutsaq, azadlığımızın, müstəqilliyimizin qədrini bilmərik. 20 Yanvar şəhidləri müstəqilliyimizin ilk qaranquşları idi. Ona görə də 20 Yanvarı tək cəfaciə, hüzn günü adlandırmaq olmaz. Bu hadisə xalqımızın müstəqillik, azadlıq, demokratiya, ərazi bütövlüyü uğrunda apardığı mübarizənin təntənəsidir. Eyni zamanda, bütün dünyanı heyrətdə qoyan mərdlik, igidlik, haqqsevərlik uğrunda mübarizənin təntənəsidir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev «20 Yanvar faciəsinin otuzuncu ildönümü haqqında» sərəncam imzaladı. Sərəncamda bildirilir:

20 yanvardan başlanan azadlıq

«Ermənistan SSR-in respublikamıza ərazi iddialarına, radikal erməni millətçiləri tərəfindən qızıqdırılan separatizmə və soydaşlarımızın əleyhinə törədilən kütləvi zorakılıqlara SSRİ rəhbərliyinin bilavasitə və ya dolayısı ilə dəstək verməsi, habelə Azərbaycanın o zamankı rəhbərlərinin cinayətkar qətiyyətsizliyi və milli maraqlara zidd addımları xalqımızı respublikanın ərazi bütövlüyünün qorunması naminə ayağa qalxmağa sövq etdi. Beləliklə, respublikada geniş sosial spektrli xalq hərəkatı yarandı və proseslərin gedişi onun tədricən milli azadlıq hərəkatına çevrilməsinə zəmin yaratdı.»

XX əsrin sonlarında Azərbaycan xalqının yaşadığı 20 Yanvar faciəsi keçmiş Sovet İttifaqının siyasi iflası dövründə Moskva rəhbərliyinin sadəcə bir cinayət əməli olmayıb. Bu əməl rus, erməni şovinizminin xalqımıza qarşı növbəti etnik vəhşiliyi idi. Həmin dövrdə yenidənqurma siyasəti, yəni, demokratikləşmə prosesi tək-cə Azərbaycanda deyil, digər ittifaq respublikalarında da gedirdi. Sovet rəhbərliyi ölkədə baş verən demokratik hərəkatlara qarşı güc tətbiq etmişdi. Lakin bu digər respublikada heç də Azərbaycanda olduğu kimi böyük faciəyə səbəb olmadı. Faciənin böyüklüyü bir tərəfdən o zamankı Azərbaycanın siyasi rəhbərliyinin səriştəsizliyi və fitnəkarlığı ilə izah olunsa da, digər tərəfdən rus, erməni şovinizminin bir-

20 yanvardan başlanan azadlıq

ləşməsi kimi də izah olunmalıdır. Bu şovinizm 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakıya bir gecəlik çıxarılan xüsusi təyinatlı, xüsusi amansızlıqları ilə seçilən hərbi birləşmələrin milli tərkibinin erməni mənşəli olmasında və onların istifadə etdikləri silah-sursatın öldürücü xüsusiyyətlərinə görə beynəlxalq hüquq normaları ilə istifadəsi qadağan edilmiş hərbi təchizat olmasında özünü göstərirdi.

...1990-cı il yanvarın 19-dan 20-ə keçən gecə - o qanlı şənbə gecəsi imperiya silahlarından güllə yağmuru yağdı əliyalın, silahsız millətimizin üzərinə. Güllələrdən deşik-deşik oldu nəhəng binaların divar sinələri. 70 illik imperiya zülmətindən sıyrılib öz müstəqilliyinə doğru addımlayan xalqımızın azadlıq arzusuna atıldı bu güllələr.

Heç kəsə aman vermədən, heç kəsə rəhm etmədən, ağzı süd qoxulu günahsız körpələrimizdən müdrik ağsaqqallarımıza, ağbirçəklərimizə, cavanlarımızadək qarşılıqları çıxan bütün dinc əhali gülləbaran edildi. Həmin faciəli gecədə vəhşi imperiya güllələri son nöqtə qoydu neçə-neçə yurddaşımızın hələ doğulmamış sabahlarına.

Qeyd etdiyimiz kimi, əksəriyyəti ermənilərdən ibarət olan Sovet ordusunun törətdiyi qətl və cinayətlər yanvarın 20-dən sonra da davam etdi.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Keçmiş İttifaqın rəhbəri, bu qırğınların törədicisi M.Qorbaçovun ən yaxın məsləhətçilərindən biri olan akademik A.Aqanbekyanın hələ 1987-ci ilin noyabrın ortalarında Fransanın erməni institutu assosiasiyasının üzvləri ilə görüşərkən guya Qarabağın qədim erməni torpağı olduğunu iddia etməsi qanlı faciələrə başlamaq üçün bir signal idi. Qorbaçova yaxın olan Brutens, Şahnazarov, Sitaryan, Xaçaturov və digər qatı şovinist erməni emissarlarının Qarabağı Azərbaycandan qoparmaq üçün sonadək mübarizə aparacaqları xarici dövlətlərə və oradakı kəşfiyyat orqanlarına yaxşı məlum idi. Qorbaçov özü də artıq ermənilərin dirijor çubuğu ilə durub-oturmaqla ölkəni «idarə edirdi.» Xatırladaq ki, o vaxt daşnak Zori Balayanın xalqımıza qarşı böhtan və iftiralarla dolu «Ocaq» kitabı Qorbaçovun stolüstü kitabına çevrilmişdi. Məhz ermənipərəst Qorbaçovun xeyir-duasından sonra vəhşi daşnaklar Azərbaycana doğru yürüşə başladılar.

Əliqanlı imperiyanın Azərbaycanda törətdiyi faciələr bununla tükəndimi? Əsla! 20 Yanvardan sonra baş verən faciələr sırasına dünyanın ən dəhşətli hadisələrindən biri Xocalı soyqırımı, Şuşa, Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Qubadlı, Zəngilan, Cəbrayıl, Füzuli və Qarabağın bəzi ərazilərində baş verən qanlı səhifələr də əlavə olundu. Vəhşi imperiyanın təpədən-dir-

20 yanvardan başlanan azadlıq

nağadək silahlandığı erməni faşizmi ilə qeyri-bərabər döyüşlərdə 30 minə yaxın qəhrəman, mərd oğullarımızı itirdik. Ərazilərimizin 20 faizi işğal olundu, 1 milyondan artıq yurddaşımız öz doğma ata-baba torpağından didərgin düşdü. Lakin vahid əqidə bayrağı altında birləşib öz müstəqilliyinə qovuşan xalqımız sarsılmadı, işıqlı gələcəyə olan böyük inamını itirmədi.

İnamla demək olar ki, 70 il ərzində qırmızı imperiyanı 20 Yanvar hadisələri qədər sarsıdıb diz çökdürən ikinci bir hadisə olmayıb. 20 Yanvar neçə-neçə günahsız millətin azadlıq arzularını boğub, onları öz müti küləsinə döndərən qanlı imperiyanın maska arxasındakı simasını və çirkin niyyətlərini həm onun sərhədləri daxilindəki bütün xalqlara, həm də beynəlxalq aləmə tam çılpəqlığı ilə açıb göstərdi. Qətiyyətlə deyə bilərik ki, 20 Yanvar hadisələri itti-faq daxilindəki digər xalqların da milli azadlıq hərəkatının sürətlənməsində müstəsna rol oynadı. İlk baxışda zülmün və ədalətsizliyin haqq və ədalət üzərində təntənəsi kimi görünən 20 Yanvar, əslində, yadelli orduların, tankların, topların, ən müasir hərbi silahların belə xalqın sarsılmaz qranit birliyi və polad iradəsi qarşısında nə qədər gücsüz olduğunu, zahiri qələbənin, əslində, biabırçı məğlubiyyətdən başqa bir şey olmadığını bariz şəkildə nümayiş etdirdi. O faciəli günlərdən bizi 30 illik zaman kəsiyi

20 yanvardan başlanan azadlıq

ayırır. 30 ildir ki, Dağüstü parkdakı Şəhidlər xiyabanı və Azərbaycanın azadlığı uğrunda mübarizədə şəhid olanların xatirəsinə ucaldılmış «Əbədi məşəl» xatirə kompleksi xalqımızın ən möhtəşəm ziyarətgahına, ən müqəddəs and yerinə çevrilib. Çünki orada əbədiyyət yuxusuna gedənlər Vətən yolunda, xalq yolunda, bugünkü azadlığımız və əbədiyaşar müstəqilliyimiz yolunda şəhid olublar. Vətən və xalq yolunda həlak olanların isə ömrü Vətənin və xalqın ömrü qədərdir. Bu gün Şəhidlər xiyabanı təkcə Dağüstü parkda yox, doğma torpaqlarımızın erməni faşizminin işğalından xilasını naminə mübarizəyə hər an hazır olan Azərbaycan Ordusunun hər bir zabıt və əsgərinin iç dünyasındadır.

Lalə HÜSEYNOVA

20 yanvardan başlanan azadlıq

20 YANVAR: AZƏRBAYCANÇILIĞIN QALİBİYYƏT GECƏSİ

20 Yanvar hadisəsinin tariximizdəki yeri, qiyməti ayrı-ayrı insanların taleyi ilə məhdudlaşa bilməz. Bu, ayrı-ayrı insanların deyil, bütöv bir xalqın taleyidir.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev

Dövlətçiliklə bağlı hadisələri yaşatmaq da, tarixləşdirmək də azərbaycançılıqdır. 1990-cı ilin 19 yanvar gecəsi iki tarixi mahiyyəti yaşadır - imperiya xislətinin sonuncu çalarının tarixinin mahiyyətini və milli-xəlqi ruhunun imperiyanı diz çökdürən qüdrətinin tarixinin mahiyyətini; 1990-cı ilin 19 yanvar gecəsi rus imperiyasının ilhaqı yaşatma istəyi ilə müstəqillik mübarizəsinin son gecəsi oldu. Bu dönməz mübarizənin son gecəsini boğan dan yeri azərbaycançılığın qalibiyyət səhərinə açıldı.

30 il əvvəl 19 yanvarında Bakıya qar yağmamışdı. Qarsız gecənin şaxtası, sazağı vardı. Müstəqillik müşahidələrini yaşı min illərdən böyük olan milli-xəlqi ruhun cazibəsində Vətən sevgisi isidirdi.

O gecəyəcən bəşəriyyət belə qarşıdurma görməmişdi.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Polkovnik Elşad Əbilov ön xətdə bu mövzuda disput keçirilməsini şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji hazırlığında mühüm vasitələrdən biri kimi dəyərləndirir:

- Vətənpərvərlik mahiyyətli hər tədbir əsgərlərin mənəvi zənginliyi deməkdir.

Belə bir mövzu haqqında fikir mübadiləsi həmişə səmərəlidir. Fəciənin 30 illiyi ərəfəsində ön xətdə «Azərbaycançılığın qalibiyyət gecəsi» disputu daha təsirli olacaq, yəni, əsgərin Vətən sevgisi daha da möhtəşəmləşəcək. Belə möhtəşəmlikdə qələbəyə çağırış olur. Bu çağırışı əsgərlər Vətənin səsi bilir.

Bir daha əmin oluruq ki, vətənpərvərlik Azərbaycan əsgərinə duyğu kimi, hiss kimi deyil, xarakter kimi aşılır.

Bu fikirlər ön xətdə «N» hərbi hissəsində azərbaycançılığın qalibiyyət gecəsini tarixdə də, yaddaşlarda da yaşatma istəyiylə keçirilən «Azərbaycançılığın qalibiyyət gecəsi» disputunda əsgərlərin baxışlarını bir ürək tutumunca da tündləşdirir, yumruqlarını sərtləşdirir. Bu tündləşmə, bu sərtləşmə ürəyimizi dağa döndərir:

- Müstəqilliyimizi qoruyacağıq! Şəhidliklə qazanılan müstəqilliyimizi şəhidliklə qorumaq vətəndaşlıq borcumuzdu!

Zabit Neymət Rəhimov böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin bir tarixi kəlamını xatır

20 yanvardan başlanan azadlıq

ladır: «Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədidir, sarsılmazdır, dönməzdir!»

Əsgərlərin düşüncələrində tərpəniş yaran-dığını hiss etmək çətin deyil.

- 1990-cı ilin 19 yanvar gecəsinin səhəri-si dünya gördü, əmin oldu ki, rus imperiya-sının müharibədə istifadə edilməli döyüş tex-nikalarının qarşısına ruhunun qətiyyətiylə, dönməzliyiylə çıxan xalqın müstəqillik müca-hidləri dövlətçilik naminə şəhid olmağı da ba-carır. «Şəhidlərimizin istəyini siz yaşadacaq-sınız» - ədəbiyyat müəllimimiz belə deyirdi, - Bakı Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fa-kültəsinin məzunu əsgər Sabir Nurməmmədli-nin xatırlatması disputun mahiyyətini arzula-nan məcraya yönəldir.

-Bizdən 12-13 yaş böyük olan bu faciə haqqın-da müəyyən məlumatlarımız var. Biz də bili-rik ki, 19 yanvar gecəsi 146 nəfər qətlə yetirilib, 744 nəfər güllə, qəlpə yarası alıb. Bu, vəhşiliyi-ydi, - əsgər Ruslan Vəlizadə belə deyir və zama-nında müəllimlərdən eşitdiklərini də xatırla-dır:

- Xalq müstəqillik istəyirdi. 70 il gah giz-lin, gah aşkar apardığı müstəqillik mübarizəsi imperiyanın əsarəti.

Əsgər Sabir Nurməmmədli əsgər dostu-nun dediklərinə müdaxilə edir:

- həm də millətçilik.

20 yanvardan başlanan azadlıq

- ...zəncirini qırdı. İmperiya dərk etdi ki, «azadlığı zərrə-zərrə, qram-qram istəməyən bu xalq qolundakı zəncirləri qırmaq qüdrətindədi.

Zabit Neymət Rəhimov dövlət səviyyəsində həyata keçirilən 19 yanvar gecəsində törədilmiş vəhşiliklərin mahiyyətindən, «niyəsindən», «niyələrindən» danışıraq deyir:

- Dediklərimin, deyəcəklərimin əksəriyyətini müxtəlif vaxtlarda ailənizdə, məktəbinizdə eşidibsiniz. Bildiyiniz faktlar haqqında deyilənləri, bu faktlarla bağlı fikirləri yenə maraqla, heysiyyətlə, bir qədər hiddətlə, hiddət qarışıq təəssüflə dinləyirsiniz. Nədən belədi?

Bunu sual deyil, fikrin davamına başlanğıc bilirik:

- Siz dövlətçilik tariximizi vətəndaşlıq borcu kimi öyrənibsiniz, öyrənirsiniz. 1990-cı ilin 19 yanvar gecəsi rus imperiyasının törətdiyi qətləmə da tarixdi.

O gecə rus imperiyası dərk etdi ki, bu xalqın mübarizəsinin qarşısını nə siyasi, nə də hərbi yolla kəsə bilməyəcək. Müstəqilliyimiz dağılan, tarixdən silinən imperiyaya necə görk oldusa, sizin ərazi bütövlüyümüzü bərpa edəcək qələbənin də dünyaya elə görk olacaq.

- Rus imperiyası Azərbaycanda milli -xəlqi ruhun kükrəyişini görürdü. 1989-cu ilin 17 no-

20 yanvardan başlanan azadlıq

yabrından başlayan bu kükrəyişin necə nəticələnmə biləcəyini duyurdu. Dərk edirdi ki, bu kükrəyişin üstündə xof yeli, Lefortovo yeli, Sibir yeli əsdirə bilməyəcək, dünyanın neçə-neçə dövlətinə ağalıq etsə də, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasının qarşısını kəsə bilməyəcək. Bunu dərk etdiyinə görə Bakıya qoşun yeritdi, - deyirəm.

20 Yanvar faciəsinə Ulu Öndərin fəvqəladə və kəskin münasibətini xatırladan zabit Neymət Rəhimov deyir:

- Böyük tarixi şəxsiyyətlərin bu və ya digər hadisəyə istər bəşəri, istər milli-xəlqi, istərsə də dövlətçiliyə sədaqət baxımından münasibəti həmişə ədalət işığı kimi dəyərləndirilib. 1990-cı il yanvarın 21-də böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyev Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin çox geniş şəbəkəli təqiblərindən, ağılagələn-gəlməyəntəhlükələrdənçəkinmədən Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyində gələrək faciənin təşkilatçılarının və günahkarlarının cəzalandırılmasını tələb etdi: "...məsələni siyasi cəhətdən tənzimləmək, xalqla mükəliməyə girmək üçün əlverişli imkanlar olmuşdur. Lakin onlardan səmərəli istifadə edilməmişdir. Nəhayət, 19-dan 20-nə keçən gecə sovet ordusunun, SSRİ DİN-in böyük kontingenti Bakı şəhərinə yeridilmişdir. Belə qərar qəbul etmiş adamlar

20 yanvardan başlanan azadlıq

rın hərəkətlərini siyasi qəbahət sayıram. ... Qırğın törədənlərin hamısı layiqli cəzalandırılmalıdır...», - Ulu Öndər bu fikirləri Azərbaycan xalqının adından demişdi. Xalqın təkidli tələbiylə Azərbaycanda hakimiyyətə qayıdan Ulu Öndər bu faciəyə siyasi qiymət verilməsinə də nail oldu.

Ulu Öndərin 20 Yanvar faciəsini törədənlərin məkanında nə ilə nəticələnmə biləcəyini güman etmək belə mümkün olmayan təqibləri, təhlükələri "qıç edən" qətiyyəti, dövlətçiliyə, dövlətçilik üçün yaşanılan azərbaycançılığa sədaqəti əsgərlərin düşüncələrinin mahiyyətini bir daha nizama salır. Ulu Öndərin bu fikirləri 20 Yanvar faciəsi haqqında nəsə danışmaq istəyi kimi deyil, nə danışmaq istəyi kimi yaşanılır. Əsgər Kənan Hüseynov deyir:

- Sabir Nurməmmədli kimi, Ruslan Vəlizadə kimi mən də müəllimlərimdən eşitdiklərimi xatırlatmaq istəyirəm: xalqımız müstəqillik mübarizəsi aparırdı. Xalqımızın təfəkkürünün yaratdığı bir deyim var: "Gec edər, güc edər". Rus imperiyası Bakıda faciə törətdi, həmin gecə özünün özülü dağıldı, həmin gecə azərbaycançılığın qalibiyyət gecəsi oldu.

Əsgər Elvin Abbaslının fikirləri də maraqla dinlənilir:

20 yanvardan başlanan azadlıq

- 19 yanvar gecəsi Bakıda törədilənlər insanlığa sığmayan vəhşiliyi, dövlətin vətəndaşlarına qarşı görünməmiş qəddarlığı, həm də xalqın mübarizəsindən qorxmağın təzahürüydü.

Əsgərin fikrini başqa bir əsgər tamamlayır:

- Tarixən imperiyaların varlığını çəkiniyi, qorxduğu amil sonlandırır. SSRİ Azərbaycanda milli-azadlıq hərəkatından çəkinirdi, onun imperiyalığına da bu son qoydu.

Ramil Abdullazadə onların sözüne qüvvət kimi deyir:

Özünü demokratik dövlət kimi göstərən, əslində, ideologiyasına boyun əyməyənləri müxtəlif bəhanələrlə məhv edən, çıxılmaz vəziyyətə salan imperiyanı azərbaycançılıq məhv etdi.

Əsgər Pərviz Xanatlı deyir ki, dünya azərbaycançılığın qüdrətini dərk etdi. Bu qüdrət Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasını tezləşdirdi, rus imperiyası azərbaycançılığa məğlub oldu.

Ön xətdə, səngərlərdə əsgərlərimizlə vaxtaşırı söhbətləşirik, Vətəndən, dövlətdən, dövlətçilikdən, qələbədən, şəhidlikdən, şəhidlərdən danışıırıq. Yüksək döyüş və mənəvi-psixoloji hazırlığa malik olan əsgərlərimizin geniş dünyagörüşündən qürurlandığım kimi, dövlətçiliyimizlə bağlı olan bu faciəyə bu səviyyədə həssas, bu səviyyədə heysi-

20 yanvardan başlanan azadlıq

yətli münasibəti mənəvi kamillik bilirəm.

Əsgər Kənan Hüseynov deyir ki, mənəvi kamillik həm də milli ruha sədaqətdi. Hərbi xidmət əsgərləri daha mətin formalaşdırır. Xalqın tarixi ilə, dövlətçiliklə bağlı hadisələri yaşatmaq da kamillikdi. Əsgər yoldaşlarım kimi mən də bilirəm ki, SSRİ hökuməti 1990-cı ilin 19 yanvar gecəsində faciə törətsə də, xalqın müstəqillik mübarizəsini boğa bilmədi. Bu faciə bizim məktəbdə də qeyd olunurdu, hərbi hissəmizdə də qeyd ediləcək. Komandirimiz deyirdi ki, 19 yanvar gecəsi həm rus imperiyasının törətdiyi faciə gecəsi kimi, həm də azərbaycançılığın qalibiyyət gecəsi kimi qeyd edilir, həmişə də belə olacaq.

Disputun mövzusu əsgərləri fəallaşdırıb. Onların mükəllimləşməsi maraqla dinlənir:

- 1990-cı ilin 19 yanvar gecəsi xalqın birliyinin.

- ...həm də mübarizə əzminin.

- ...təsdiqi oldu. Bu birlik, bu əzm yenilməz, məğlubedilməz güc idi.

- Bu güc, disput üçün seçilən mövzunun - "Azərbaycançılığın qalibiyyət gecəsi" kimi tarixləşdi.

- O da təsdiqləndi ki, bir atalar sözündə deyildiyi kimi, "El gücü, sel gücü".

20 yanvardan başlanan azadlıq

- 20 Yanvar faciəsində şəhid olanları milyonlar sonralar Azadlıq meydanı adlandırılacaq meydandan Dağüstü Parka - əbədiyyən ehtiram ünvanı kimi ziyarət ediləcək Şəhidlər xiyabanına çiyinində apardı.

Mövzunun mahiyyəti baxımından gərəkli, gərəkli olduğu qədər də düşündürücü mükəllimələşməni mayor Neymət Rəhimov yekunlaşdırır:

- Dünya bir daha gördü, bir daha əmin oldu ki, müstəqilliyi uğrunda dönməz mübarizə aparan xalq şəhid olmağı da bacırır. 19 yanvar gecəsi 70 illik mübarizədən sonra azərbaycançılıq 70 yaşlı rus imperiyasına qalib gəldi.

19 yanvar gecəsi də dövlətçilik tariximizdi.

Yüksək döyüş əzmiylə, qələbə ruhuy-la, Hərbi anda, dövlətə, dövlətçiliyə sədaqətlə xidmət edən Azərbaycan əsgəri dövlətçilik tariximizi vətəndaş heysiyyətiylə sevsəvə öyrənir, öyrənə-öyrənə sevir. Döyüş növbətçiliyini Vətən sevgisiylə qoşa aparan Azərbaycan əsgərinin mənəvi-psixoloji hazırlığından da, dünyagörüşünün genişliyindən də qürurlanıyıq. Bu qürurda azərbaycançılığın qalibyyət gecəsində sökülən dan yerinin işığı-nı görürük. Bu işıq əbədiyyət işığıdı...

Rəşid HÜSEYNOV

20 yanvardan başlanan azadlıq

20 YANVAR – İSTİQLAL MÜBARİZƏSİNİN ŞANLI SƏHİFƏSİ

Azadlıq mücahidlərimizin faciəsindən xalqımızı 30 illik zaman fasiləsi ayırır. Azərbaycan xalqı zaman-zaman ağır faciələrlə üzləşib, hədsiz haqsızlıqlarla qarşılaşıb. Belə faciələrdən biri də qanlı 20 Yanvar hadisəsidir. 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə ölkəmizə qarşı ərazi iddiaları irəli sürən Ermənistanın təcavüzkar hərəkətlərindən və keçmiş SSRİ rəhbərliyinin onlara havadarlığından hiddətlənən, Bakının küçələrinə və meydanlarına çıxaraq buna qəti etirazını bildirən, müstəqil dövlət yaratmaq və öz suverenliyini əldə etmək üçün ayağa qalxan geniş xalq kütlələrinə qarşı ordu hissələrinin yeridilməsi Azərbaycanda misli görünməmiş faciəyə gətirib çıxardı.

Azərbaycanın azadlığı və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə tarixinə qəhrəmanlıq səhifəsi kimi daxil olmuş həmin faciəli günlərdə öz ölkəsinin, xalqının azadlığını, şərəf və ləyaqətini hər şeydən uca tutan mərd Vətən övladları canlarından keçərək şəhidlik zirvəsinə ucaldılar.

Böyük itkilərlə, günahsız insanların qətli ilə nəticələnən 20 Yanvar faciəsi Mixail Qorbaçov başda olmaqla cinayətkar imperiya rəh-

20 yanvardan başlanan azadlıq

bərliyinin Azərbaycanı qarşı xəyanətkar siyasətinə dözməyən, öz azadlığına, müstəqilliyinə can atan Azərbaycan xalqının həm də mübarizliyini, əyilməzliyini, məğrurluğunu nümayiş etdirdi.

Bu qanlı cinayət insanların azadlıq eşqini söndürə bilmədi, xalqımız qanı bahasına olsa da öz dövlət müstəqilliyinə qovuşa bildi.

Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş cinayət əslində bəşəriyyətə, humanizmə, insanlığa qarşı həyata keçirilmiş dəhşətli terror aktıdır. Bu faciədə 131 nəfər şəhid olub, 744 nəfər yaralanıb və xəsarət alıb, 4 nəfər itkin düşüb, yüzlərlə şəxs isə qanunsuz olaraq həbs edilib, nəticədə insan hüquqlarına dair bir çox beynəlxalq sənədlərin, o cümlədən Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin tələbləri kobudcasına pozulub.

Hadisənin səhəri günü Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələn ümummilli lider Heydər Əliyev keçirdiyi mətbuat konfransında bu vəhşiliyi kəskin şəkildə pisləyib, əliyalın xalqa qarşı törədilən terroru hüquqa, demokratiyaya, insanlığa zidd aksiya adlandırıb.

Vətən uğrunda şəhidlik əsl qeyrət, hünər, şərəf və ləyaqət zirvəsidir. 20 Yanvar şəhidlərinin qəhrəmanlığı Azərbaycan xalqı üçün,

20 yanvardan başlanan azadlıq

Azərbaycan gəncləri üçün örnəkdir. Azərbaycanın bugünkü nəsli də, gələcək nəsilləri də bu şəhidlərin qəhrəmanlığından nümunə götürəcəklər. Azərbaycan xalqı milli azadlığını, müstəqilliyini qorumaq üçün daim mübarizədə olacaqlar. Daim qəhrəmanlıq nümunələri, vətənpərvərlik nümunələri göstərəcəklər. Ona görə də bu şəhidlərin həlak olması bizim üçün nə qədər qəm-qüssə doğурсa, nə qədər ağır itki olsa da, o qədər də xalqımız üçün qəhrəmanlıq nümunəsi və mübarizə örnəyidir. Şəhidlər ölməzdir, ölməzləri ağlamazlar, onları qəlbimizdə yaşatmaq, gələcək nəsillərimizə təbliğ etmək bizim hər birimizin vətəndaşlıq borcumuzdur.

Milli Məclisin 1994-cü ilin fevralında keçirilən xüsusi sessiyasında 1990-cı il yanvarın 20-də günahsız insanların qəddarcasına qətlə yetirilməsi hərbi təcavüz və cinayət kimi qiymətləndirilib, müzakirələrin yekunu olaraq həmin ilin martında "1990-cı il yanvarın 20-də Bakıda törədilmiş faciəli hadisələr haqqında" qərar qəbul edilib.

"Şəhidlər ölmür, onlar bizim qəlbimizdə əbədi yaşayırlar", – deyən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev də 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinin əbədləşdirilməsi, adlarının uca tutulması, o cümlədən onların ailələrinin sosial müdafiəsinin güclən-

20 yanvardan başlanan azadlıq

dirilməsini daim diqqət mərkəzində saxlayır. 2006-cı il yanvarın 19-da dövlət başçısının fərmanı ilə 20 Yanvar şəhidlərinin ailələri üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdü təsis edilib. Dövlət başçısının Şəhidlər xiyabanı kompleksinin yenidən qurulması ilə bağlı sərəncamı Vətən şəhidlərinin xatirəsinə ehtiramın daha bir nümunəsinə çevrilib. 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi istiqamətində daha bir addım metronun “20 Yanvar” stansiyasının üzərindəki dairədə xatirə kompleksinin yaradılması oldu. 2010-cu il yanvarın 20-də Bakının Yasamal rayonundakı “20 Yanvar” dairəsində memorial abidə kompleksinin açılışı şəhidlərimizə verilən dəyərən bariz nümunəsidir.

Milli birlik və vətənpərvərliyin simvoluna çevrilmiş 20 Yanvar faciəsi xalqımızın öz suverenliyi uğrunda apardığı mübarizənin şərəfli tarixidir. Hər il faciənin ildönümündə milyonlarla insan paytaxtın ən yüksək nöqtəsində salınan Şəhidlər xiyabanını ziyarət edir, qəhrəmanların xatirəsini anırlar.

Fransız filosofu Jan Pol Sarrtrın “Azad olmaq – özün kimi olmaq deməkdir” ifadəsi bəşəriyyət üçün böyük dəyər kəsb edir. Azadlıq uğrunda savaşı kimi yaddaşlara həpmiş 20 Yanvarın ən böyük dərəsi budur ki, hər hansı təhlükə qarşısında xalq öz birlik, azadlıq eşqi üçün canın-

20 yanvardan başlanan azadlıq

dan keçməyə hazır oldu, igid Vətən övladları canları, qanları bahasına gələcək müstəqilliyin təməlini qoydular.

Biz gənclərin üzərinə düşən əsas öhdəlik şəhidlərimizi, qəhrəmanlarımızı daima ehtiramla yad etmək, xalqımıza qarşı törədilən faciələri, soyqırımları unutmamaq və hər zaman Vətən uğrunda canından keçməyə hazır olan bir millətin övladları olduğumuzu dərk etməkdir.

Görkəmli Azərbaycan şairi Abbas Səhhət “Vətən” şeirində çox gözəl vurğulayıb:

Vətənin sevməyən insan olmaz,
Olsa da ol şəxs də vicdan olmaz!

20 Yanvar şəhidləri də məhz bu şeirdə deyildiyi kimi, Vətənin dərin məhəbbətlə sevən insanlar idilər. Buna görə də öz canlarını Vətənimizin, xalqımızın işıqlı gələcəyi uğrunda fəda etdilər.

Bu mənada biz 20 Yanvarı həm də cəsur luq, igidlik, qəhrəmanlıq, milli birlik rəmzinə çevirməli, onu gələcək nəsillərə bu şəkildə təqdim etməyi özümüzə borc bilməliyik.

İstiqlal şairi Xəlil Rza Ulutürk “Azadlıq” adlı şeirində 20 Yanvar şəhidlərinin hansı müqəddəs amal uğrunda canlarını qurban verdiklərini böyük sənətkarlıqla qələmə alıb.

20 yanvardan başlanan azadlıq

*Azadlığı istəmirəm
Zərrə-zərrə, qram-qram
Qolumdakı zəncirləri qıram gərək
Qıram! Qıram!
Azadlığı istəmirəm
Bir həb kimi, dərman kimi
İstəyirəm səma kimi,
Günəş kimi,
Cahan kimi,
Çəkil, çəkil ey qəsbkar!
Mən bu yurdun gur səsiyəm!
Gərək deyil sısqa bulaq,
Mən ümmanlar təşnəsiyəm!*

Aydın TAĞIYEV

20 yanvardan başlanan azadlıq

GÜL KİMİ «DEVLƏT»

Xaqani Səfəroğluya

22 yanvar, 1990-ci il.

Bakıda baş verən qırğından iki gün sonra rayon cavanları lehimləmə aparatıyla qurğuşun lövhəyə «Qorbaçov» yazıb, yeməxananın həndəvərində tənbel-tənbel gəzişən arıq küçə itini tutub boğazından asdılar. Böyüklü-küçüklü o itə tüpürdülər, it də deyəsən, bu tüpürçəklərin pis şey olduğunu hiss etdi, nədisə, qulaqlarını salayıb adamlardan uzaqlaşdı.

Xəbər düşəndə ki, Bakıda dinc adamları qıran əsgərlər, maşınları əzib yerə yapışdıran tanklar bu gün-sabah rayona girəcək - artıq qırğın şəkilləri olan «Səhər» qəzeti oralara da gəlib çıxmışdı, - adamlar vəlvələyə düşdü. Dünənə qədər itə tüpürüb söyənlər elə bildi, rayonda əsgərlərin gözü birinci qurğuşun lövhəni tutacaq, başlayacaqlar qabaqlarına çıxanı güllələməyə. Məsləhətləşib o lövhəni itin boynundan çıxarmaq qərarına gəldilər və it bu dəfə dalınca daha çox adamın gəldiyini görəndə hürkməyilə yerindən götürülməyi bir oldu. Qaçdılar dalınca və həyatı boyu qaçmadığı bir sürətlə adamlardan xeyli uzaqlaşan it axırda nöqtəyə dönüb yox oldu. Onu son dəfə görənlərin dediyinə görə, boynunda lövhə İranla sərhəd kəndlərin

20 yanvardan başlanan azadlıq

birində hərlənirmiş, sərhədi keçdiyini deyənlər də vardı. (Məftillərin qırıldığı, o taylı-bu taylı camaatın rahatca o tərəf-bu tərəfə keçdiyi vaxtlar idi).

Sərhədyanı evlərdə yaşayanlara bərk-bərk tapşırıbmışdılar ki, iti görsələr, tutub lövhəni boğazından çıxarsınlar, tuta bilməsələr, daşla vurub öldürsünlər, lövhəni isə çaya atsınlar. «Eybi yox, Allah bizi bağışlayar. Camaatı qırğına verəsi deyilik ki,» - ağsaqqallar günah məsələsini belə çözmüşdü. Hətta sərhədyanı kəndlərdə yaşayanlar ordu gələnə qədər əllərində fənər növbəylə gecələr gözətçilik etdilər.

Həmin vaxtlar məktəbin yarımqaranlıq zirzəmisinə yığılmış rayon cəbhəçilərisə «İndi biz neyniyək?» sualına cavab axtarırdı.

Tarix müəllimi Telman «Mütləq qisas almalıyıq» deyən Nazimə heç cürə başa sala bilmirdi ki, silahsız, texnikasız rus ordusunun qabağına çıxmaq axmaqlıqdı. Nazimsə öz dediyindən əl çəkmirdi:

- Telman məllim, ruslar sözsüz, rayona gecə əsas yolla girəcəklər. Bizdə plan belədi, ordu fermaların yanından keçəndə, Rüstəmlə mən neft dolu butulkaların başına əski keçirib, əskini yandırıb atırıq BTR-lərin üstünə. BTR yanan kimi, ordan çıxan əsgərlərdən ikisini-üçünü vurub qaçıraq meşəyə. Meşəni də yaxşı bilirsiniz, fermalara az qala bitişikdi, yəni tez qaçıb giz-

20 yanvardan başlanan azadlıq

lənmək olar, ordan da qaçırıq Qırxbulağa, xalamgilə.

- Ora qaçırıq, bura qaçırıq, elə bil kino danışırsan bizə. A kişi, nəynən vurassız əsgərləri? Babandan qalan ov tütəngiyənən? Yaxşı, lap tutaq ki, dəqiq nişan aldız, ruslardan ikisini yox, lap beşini öldürdüz. Bəs o biri BTR-dəki əsgərlər durub tamaşa eliyəcək sizə? A kişi, tanklardan biri çönüb sizə elə bircə dənə mərmə atsa, heç tikəniz ələ gəlməz.

Məllim, siz elə deyirsiniz, elə bil uşağıq-zadıx. Dünən gecə Rüstəmlə ora gedib hamısını yüz dəfə ölçüb-biçmişik, fermanın damından yerə hoppanıb meşədə gizlənmək cəmi on üç-on dörd saniyə eliyir, yəni buna qədər hesablamışığıq.

- Ay Nazim, Telman məllim dedi axı, sizdəki snayper tütəngi deyil e, Nikolaydan qalma ov tütəngidi, - başqa cəbhəçi söhbətə qoşuldu.
- Gecə vaxtı, göz-gözü görməyəndə, sən neft butulkasıyan BTR partladassan, dalınca dayandoldurumla əsgər öldürəssən, sonra qaranlıqda meşəyə, ordan da kəndə qaçassan, hə? Ağ eləmə də tay.

Bayaqdan o birilərə qulaq asan Rüstəm qəfil dilləndi:

- Telman məllim, indi deyirsiniz biz yəni o qədər axmağıq? Birincisi, qaranlıqda güllə atmağa tankların, BTR-lərin işığı bəs edər bizə. İkincisi,

20 yanvardan başlanan azadlıq

meşəyə qaçıb ordan kəndə getməkçün fənərimiz də var.

Bu dəfə o biriləri yenə başladılar: ağılnızı başınıza yığın, əl çəkin axmaq fikirlərinizdən, camaatı boş yerə qırğına verib cəbhənin adını ləkələməyin. Nazim Telman müəllimə etiraz elədi ki, bəs o vaxt dərsdə bizə qəhrəmanlıqdan, Babəkdən, Korəğludan danışdırdız, nə oldu bəs, qisas əvəzinə, deyirsiz, əl-qolumuzu yanıma salaq, heç nə eləmiyək. Cavabında Telman müəllim dedi ki, a kişi, qisas almaqçün sən heç olmasa, avtomatın, qumbaran, tankın olmaldı, yoxsa ov tütəngiyə...

20 Yanvara qədər Telman müəllimin Kommunist partiyasından çıxmaq haqda yazdığı ərizələri büro qəbul eləməmişdi, demişdilər tələsmə, get evdə otur, yaxşı-yaxşı fikirləş, atənlə da məsləhətləş, gör o, nə deyir.

Vaxtilə rayon partiya komitəsində təlimatçıdan ikinci katib vəzifəsinə qədər gedib çıxan atası - rayonun fəal və fanatik kommunisti Qəmbər kişi oğlunun bu niyyətindən xəbər tutanda xeyli danlamışdı onu. «Başın xarab olub? Partiyadan çıxmaq nədi? Görərsən, Qarbaçov zəlil qalmış gec-tez devirəjəhlər, təzə rəhbər gəlib nətəhər lazımdı, ölkədə qayda-qanun yaradajax. Ona görə təcili bu axmaq fikri rədd elə başından getsin».

Cəbhəçilərin nəticəsiz bitən iclasının səhəri-

20 yanvardan başlanan azadlıq

si Telman müəllim atasının «Mayak» radiosuna qulaq asmasını görəndə cin vurdu təpəsinə:

- Ay kişi, bu qədər həngamədən sonra sən utanmm... - özünü güclə saxladı, - yenə ruslara qulaq asırsan? - deyib radionu söndürdü.

Qəfil yumruğunu masaya vuran Qəmbər kişi ayağa qalxdı:

- Utanmaz özünsən! Əlimin içindən gəlir! Bunun dediyi sözə bir bax hələ! - qıpqırmızı qı-zardı.

- Demədim o sözü! Şər atma! Gördün ki, özümü saxladım. Yaxşı, lap deyək qələt elədim. Bəs sən başa düşmək istəmirsən ki, indi Mirzə Xəzərə qulaq asmaq lazımdı, «Mayak»a yox! «Mayak»ın dövrü getdi, ay kişi.

- Getmədi!

- Getdi! Özü də həmişəlik getdi. Bir az da bu ürəkdə rusa nifrət əkmək lazımdı! Tək ermə-niynən iş qurtarmır, - düz atasının gözlərinin içinə baxıb barmağıyla onun sinəsini döyəclədi.

- Özüm bilərəm kimə nifrət eliyərəm! - oğ-lunun əlini itələdi. - Bunun sinəmə vurmağına bir bax! Ən böyük nifrətə ləyax elə sənün xalq cəbhəndi! O boyda devlət guya sənün, ya mə-nim nifrət eləməyimmən buralardan çıxıb ge-dəjəh. Yuxunda görərsən.

- Eeh, onsuz da xeyri yoxdu, - Telman müəl-lim başını bulayıb o biri otağa keçdi. Atası isə artıq xoda düşmüşdü:

20 yanvardan başlanan azadlıq

- İndi guya bunlar qəhrəmandılar! Zırt. Kur-skda, Stalinqradda nemesin belini qıran rusu udajaxlar. Tarix müəllimisən, ensiklapediyanı aç, Karib böhranını bir də oxu! Rus altmış ikidə raketlərini gətirib Amerikanın qulağının dibində yerləşdirəndə, Kennedi fil qulağında...

“Karib böhranını bir də oxu” sözləri Telman müəllimin qulağına çatanda, o dəqiqə bildi söhbət nədən gedəcək, əlləriylə qulaqlarını bərk-bərk qapadı. Atası da o biri otaqdan bunu hiss edirmiş kimi, acığa səsini bir az da qaldırdı. Onda oğlu başladı barmaqlarıyla tez-tez qulaqlarını sıxıb buraxmağa, sözlər qırıq-qırıq səslər, hecalar şəklində gəlib çatdı ona. Bu səslərdən bezib əllərini yanına salanda, atası artıq Kubada Sovet raketlərini yerbəyer eləmişdi.

- ...Rusun qorxusundan amerikanlar bir də ora burunlarını soxmadı. İndi deyirsən, sənin dilğir cəbhən rusa qalib gələjəh?! Yuxunda görərsən. Bir də, adam naşükür olmaz. Yaxşı bilirsən, hər rayonda, hər kənddə məktəb tikən, xalqa pulsuz...

Çarpayıda oturan Telman müəllim başını əllərinin arasına alıb fikrə getdi. «Dəhşətdi e. Başa da düşmək olmur, ordu Bakıda daha nələr eləməliydi ki, bu adam Sovet hökumətinə nifrət eləsin? Evlərə girib arvad-uşağı qırmalıydı? Onda da xalq cəbhəsini günahlandıracaqdı ki, sizinkilər şəhərdə barrikada qurmasaydı, ordu

20 yanvardan başlanan azadlıq

camaatı qırmazdı". Atasıyla Nazimin fikirləri arasında bu qədər fərqin olmasından dəhşətə gəlirdi cəbhəçi, heç cürə qəbul edə bilmirdi bunu. "Biri neft butulkasıyla tankın qabağına çıxır. Biri də tankla dinc adamları əzən orduya az qala haqq qazandırır".

Atasının hələ də SSRİ-ni tərifləməsindən bezən Telman müəllim o biri otaqdan qışqırdı:

- Sən partbiletini bərk-bərk qoru ha, gündə iki dəfə ütülə ki, həmişə şax qalsın...

25 yanvar, 1990, gecə saat 3-dən sonra

Üstündə üç əsgərin oturduğu Ztr-ə tərəf bir-birinin dalınca başı alovlu, neftlə dolu iki şüşə atdılar. Naziminki hədəfə dəymədən yolun o biri tərəfinə düşüb partladı, Rüstəminkinin alovu hələ havadaykən söndüyündən (tələsik, alov hələ şölələnməmiş atmışdı), ztr-in təkərinə dəysə də, partlayış, yanğın baş vermədi. Ztr-in üstündəki əsgərlər dərhal fermalar tərəfə avtomatlardan aramsız atəş açmağa başladı. Əsgərlərə güllə atmaq yaddan çıxdı və cəbhəçilər əllərində tüfəng, fənər damdan yerə tullanıb götürüldülər meşəyə sarı. Az sonra qabaqda gedən tank havaya iki mərmə atdı.

Bu səslər rayona gəlib çatanda itlər səs-səsə verib hürüşdü. Hövlnak küçəyə çıxan kişilər bir-birindən "Görən, atan kimlərdi?" - soruş-

20 yanvardan başlanan azadlıq

dular, bəs ermənilər olsa neyniyəcəyik? mənasını verən çarəsiz-qorxaq baxışlarıyla bir-birinə baxdılar. O birilərə nisbətən özünü toxtaq apararı Sovet ordusunun tank mexanik-sürücüsü Seyfəl əlini havada yelləyib dedi: “Narahat olmayun, ruslardı, iki dəfə tankdan atdılar, ermənilərdə tank nə gəzir” (O vaxt hələ ermənilərdə tank yox idi). O birilər bu cavabdan rahatlandı da, işıqçı Abbas narazı-narazı başını yelləyib dedi: “Yaxşı, ruslardısa, tankdan niyə atsınlar? Axı onlara güllə atan olmadı?”. Seyfəl onu sakitləşdirmək üçün dedi ki, narahat olma, ordu heç kimə heç nə eliyəsi deyil, eləcə komendantlıq yaradıb rayona, bir də, çox güman, İranla sərhədə nəzarət edəcəklər, vəssalam. İşıqçı Abbas başını bulayıb etiraz elədi: “Sən hələ də bunları indiyə qədər tanımırınsansa, tay onda sənə sözüm yoxdu”. İtlərsə hələ də hürürdü. Səksəkə içində öz evinə gedən kişilərin çoxu ürəklərində özlərinə bu sualı verdi: «Görən, o it indi hardadı?».

Telman müəllim cəbhə yoldaşlarına zəng edib tələsik dedi ki, ruslar rayona girirlər, çox güman sabah səhərdən cəbhəçiləri bir-bir tutub içəri basacaqlar. Sonda hamısına yaxın kəndlərə, rayonlara qaçıb bir müddət qohum-taşılarının evlərində gizlənməyi tapşırırdı. Nazimlə Rüstəmin evlərində olmadığını biləndə, üstəlik, telefonda vahimə-ağlaşma səslərini eşidəndə, ürəyində hər ikisini söydü: “Əclaflar, axırı istə-

20 yanvardan başlanan azadlıq

diyinizi elədik də". Sonra arvadının qulağına nəsə pıçıldayıb evdən çıxdı...

Nəhayət, fermalardan sonra beş kilometr yol gedib rayon mərkəzinə daxil olan tanklar, Ztr-lər yan-yana dayanmış iki beşmərtəbəli binanın yanından keçdilər. Evlərin çoxunda işıqlar keçiriliydi, adamlar pəncərəyə yaxınlaşmağa qorxurdu, bəzilərisə pərdəni azca aralayıb qorxa-qorxa yola boylanırdı.

Hərbi kolon bir qədər də yol gedib ikimərtəbəli həyət evinin qabağında dayandı. Çölə tökülüşən əsgərlər siqaret yandırıb öz aralarında söhbət eləməyə başladılar. Əsgərlərdən biri o birinə Ay işığı altında görünən başı qarlı dağı göstərib dedi: "Krasota" (gözəllik). Filtrsiz "Prima" siqaretini həvəslə sümürən əsgər razıyam mənasında başını tərpedən anda, hamısı qəfil gur səsə tərəf boyladı.

- Da zdravstvuyet velikiy russkiy narod!!! (Yaşasın böyük rus xalqı!!!) - pəncərədən çölə çıxan bir yumruq havada yelləndi.

Elə həmin an arxadan uzanan başqa bir əl onun ağzını yumub içəri dartdı. Əlini tapançasının üstünə qoyan komandır, dərhal kalaşnikovlarını döyüşə hazır vəziyyətinə gətirən əsgərlər səs gələn tərəfə gözlərini zillədilər. Kəşfiyyatçı zabit başıyla «bəlkə, ora getmək lazımdı?» işarəsini verdi, əlini hələ də tapançasından çəkməyən komandır sakitcə "Ne nado" (la-

20 yanvardan başlanan azadlıq

zım deyil), - dedi, səsin sahibindən onlara ziyan gəlməyəcəyini fəhmiylə hiss elədi. Nəhayət, ortancıl oğlundan qurtulub çölə çıxan Qəmbər kişi yüyürək addımlarla komandirə yaxınlaşıb onunla, əsgərlərlə yüz ilin tanışları kimi ərklə, isti-isti görüşdü, hamısına rusca «Rayonumuza xoş gəlmisiz» - dedi. Tanklardan birinə yaxınlaşıb əliylə lüləsini sığalladı, uğrunda döyüşdü-yü “devlətin” gücünü hiss elədi, sanki bütün bədəni sevincdən-həyəcandan gizildədi və bu hissdən doymadı elə bil, əliylə iki dəfə tankın gövdəsinə vurdu.

- Hə, başa düşdüm, siz Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısınız, - təəccüb qarışıq maraqla veterana baxan komandir dilləndi.

- Elədir ki var, yoldaş komandir. Müharibə haqda mən sizə sonra danışacam, - bunları deyə-deyə müharibə veteranı hələ də ehtiraslı baxışlarını tankdan çəkəmmirdi.

- T-64-dü, şəhər döyüşləri üçündü, - komandir müharibə veteranının tanka sevgi hissələrini bölüşürmüş kimi gülümsədi.

- Bilirəm. Bizim vaxtda T-34-ləriydi, - Qəmbər kişi şagird müəllimə cavab verən kimi sevincək dilləndi.

Qocaya, sanki başqa planetdən gəlmiş adam kimi baxan əsgərlər artıq əllərini tətikdən çəkmişdi, onu ziyansız, az qala doğma adam hesab edirdilər.

20 yanvardan başlanan azadlıq

- Nə atışmaydı? - gözlərini qıyan Qəmbər kişi qəfil soruşdu.

- Uşaq-muşaqlar idi, deyəsən, bizi qorxutmaq istəyirdilər, - komandır gülə-gülə əlini yel-lədi.

- Erməniləriydi, yoxsa bizimkilər? - veteran gözlərini qıydı.

- Gecə çətindi onu bilmək. Amma narahat olmayın, atacan (batya), bunu tezliklə biləcəyik.

- İtkilər olmadı? - Qəmbər kişi həyəcanla soruşdu.

- Əlbəttə, yox. Dedim axı, hədəfə dəymə-dilər.

- Hə, lap yaxşı.

Qəfil veteranın özünə də bir təhər gəldi Sovet ordusuna bu cür can yandıрмаğı: hə-min anda baş verən atışmada öz yerlilərindən kiminsə, ən əsas da Telmanın gülləyə tuş gələ biləcəyi ağlından keçdi. Xalq Cəbhəsinə nifrət eləsə də, onlara lağ eləsə də, rayon cəbhəçilərindən birinin belə, ölümünə qıymırdı. Ağır texni-kanın yaratdığı vahiməydi, həyəcanıydı, ya bu səhnə ona döyüş illərini xatırlatdırdı, nə idisə, pis fikirləri dərhal beynindən qovan Qəmbər kişi əvvəlki ovqata qayıtdı:

- Yoldaş komandır, yəqin, razılaşarsız ki, Dağlıq Qarabağda qayda-qanun yaratmaq la-zımdı, əsas da erməniləri yerində oturtmaq la-zımdı.

20 yanvardan başlanan azadlıq

- Yerində oturdacayıq, erməniləri də... - komandir bir anlıq fasilə verdi, Qəmbər kişiyyə baxıb bic-bic gülümsəyərək əlavə elədi: - erməni olmayanları da.

“İ ne arмян” (erməni olmayanları da) sözlərindən sonra komandir özü də, əsgərlər də Qəmbər kişiyyə baxıb gülüşdülər, veteran da onlara qoşuldu.

- Yoldaş komandir, - Qəmbər kişi vacib bir məsələni deməyə hazırlaşdığını çatdırmaqçün yenə qəfil gözlərini qıydı, - bu günlərdə rayonumuzda əsgərlərin qabağına bir it çıxıb, boynundan Qarbaçov yazılmış lövhə asılıb. Xəbəriniz olsun, bunu ermənilər edib, Bakıdakı hadisələrdən sonra dərhal qonşu rayonda, Hadrutda yaşayan ermənilər, - əliylə rayonun istiqamətini göstərdi, - o iti gecəylə biz tərəfə göndəriblər. İstəyirlər Sovet ordusunun əliylə bizim rayonda qırğın törətsinlər. Dedim, yəni biləsiniz ki, bu, ermənilərin provakasiyasıdır. Çox xahiş edirəm...

- Onu da araşdırırıq, - komandir tələsik qol saatına baxdı.

Qəmbər kişi bayaqdan ağılında tutduğu hadisəni, - almanlarla döyüşə-döyüşə Xarkovun Staroverovka kəndini azad edəndə, yerli camaatın bir alayı soyutma kartof və salayla yedirməsini danışmağa başlayanda, komandir “Biz artıq getməliyik,” - dedi, veteranın əlini sıxıb

20 yanvardan başlanan azadlıq

komendantlıq rayonda qayda-qanun yaradan-dan sonra mütləq onunla görüşüb müharibə xatirələrinə qulaq asacağına söz verdi.

Veteran toz qaldıran, tırtıl, motor səsi ətrafa yayılan tankların, ztr-lərin dalınca bir xeyli baxıb dilləndi: "Düz deyir, bunlar hər şeyi yoluna qoyaxlar".

27 yanvar, 1990

Moskvadan gələn müstəntiq Telman müəlimi milis idarəsinin zirzəmisində sorğu-suala tutmuşdu...

Ona qədər Qəmbər kişi komendantla görüşüb demişdi, oğlu bir səhv edib Sovet hökumətinə qarşı çıxıb, yalvar-yaxar eləmişdi ki, lap beş il iş versinlər, amma ondan artıq olmasın, bir də, cəzasını Moskvada yox, Bakıda çəksin. Komendant da veteranı sakitləşdirmişdi: "Narahat olma, beş ili ağına belə gətirmə, uzağı, iki il verəcəklər, əsas odu, oğluna başa sal Nazimlə Rüstəmin gizləndiyi yeri desin".

- ...Xalq Cəbhəsinin rayonda neçə üzvü var?
- müstəntiqin ilk sualı bu oldu.

- Doqquz.

- Adlarını, soyadlarını yaza bilərsiz? - məsələnin üstündəki vərəqi və qələmi Telman müəlimə tərəf itələdi.

20 yanvardan başlanan azadlıq

- Heç nə yazmayacam, - müstəntiqlə üz-üzə gəlməsin deyə, başını aşağı saldı.

- Rüstəmlə Nazim hardadırlar? Onların soyadlarını yazın, zəhmət olmasa.

“Pajaluysta e”. Belə də müstəntiq olar?”.

- Mən heç nə yazmayacam. - başını yellədi Telman müəllim.

- Siz başa düşmək istəmirsiniz ki, onlar ictimai asayişə pozublur, buna görə lazım olan cəzalarını almalıdırlar.

- Onlar... Biz istəmirdik... - davamını demək istəmirəm mənasında narazı-narazı sağ əlini yellədi.

- Nəyi istəmirdiz? - müstəntiq diqqətlə ona baxdı.

- Heç, - Telman müəllim başını buladı.

- Yaxşı, Sovet ordusuna qarşı müqavimət haqda Xalq Cəbhəsinin rayon şöbəsinin qərarı olubmu? Ya bununla bağlı siz Bakıdan təlimat almısınız?

- Yox.

Müstəntiq ayağa durub gəzişməyə başladı, əllərini şaqqıldatdı.

- Biz istəmirdik uşaqlar güllə atsınlar.

- Yəni onlar heç kimdən təlimat almadan əsgərlərə atəş açıblar?

- Bəli.

- Bəlkə, elə bu barədə bir izahat yazasınız?

- Mən heç nə yazmayacam.

20 yanvardan başlanan azadlıq

- Düz eliyəcəksən.

- Nə? - Telman müəllim çaşqın halda müstəntiqə baxdı.

- Bilirsən, mən əslən haradanam? - müstəntiq qəfil ona tərəf əyilib pıçıldadı.

- Siz yüz faiz Ukraynadansız. - müstəntiqin "q" hərfini "ğ" kimi tələffüz etməsindən bildi onun haralı olduğunu, əsgərlikdə ukraynalılarla bir yerdə xidmət eləmişdi Telman müəllim.

- Düzdü, İvano-Frankovskidən, Qərbi Ukraynadan. Bizim də bu dövlətdən zəhləmiz gedir. Mənim babam, nənəm, böyük dayım otuzuncu illərdə aclıqdan ölüblər. Ona görə bu zibil dövləti görməyə gözüm yoxdu. Narahat olma, sən uzağı burda bir ay qalacaqsan, çalışacam üstündə heç bir maddə olmasın. Onu bil ki, ordu bu rayona girəndə heç atışma da olmayıb, sizinkilər fermalar tərəfdən partlayıcı şüşələr atıblar, onlar da hədəfə dəyməyib və əsas odur, ölən və yaralanan yoxdu, - bunları pıçiltıyla dedi. - Sən onda belə elə, götür vərəqi, bir izahat yaz ki, həmin adamlar, Nazim, Rüstəm, soyadlarını da yaz, Azərbaycanın uzaq bir rayonuna qaçıblar, özün bir rayon adı fikirləş tap. Yaz ki, indiyə qədər səninlə heç bir əlaqə saxlamayıblar. Mən sənə yazdığın izahatdan sonra Moskvayla əlaqə saxlayacam, onlar da sənə izahatda yazacağın rayonun prokurorluğuna cinayət-axtarış tədbirləriylə bağlı təlimat verəcəklər. Ay-

20 yanvardan başlanan azadlıq

dın məsələdi ki, o cəbhəçiləri həmin rayonda tapa bilməyəcəklər. Mən sonra Moskvayla bir də əlaqə saxlayıb deyəcəm ki, öz kanallarım ilə yoxlamışam, o cəbhəçilər çox güman Azərbaycan ərazisini tərk edib İrana qaçiblar. Hə, planımız necədi?

Müstəntiqin üzünə matdım-matdım baxan cəbhəçi elə bil yuxu görürdü, inanmırdı eşitdiklərinə. Birdən ayılan kimi oldu. “Bəlkə, KQB üsuluyla məni tora salmaq istəyir? Nə olsun Ukraynadandı. Heç inanmıram Moskvadan gələn müstəntiq üstümə maddə yapışdırmamış buraxsın məni. Ay-hay. Elə bilir uşağam-zadam bununçün”.

Sonda Telman müəllim əşi, nə olar, olar məntiqiylə həmin izahatı imla kimi yazıb verdi müstəntiqə, rayon adı kimi Qazaxı göstərdi. O biri günlər nə KQB üsuluyla onu ələ almaqçün cəhdlər elədilər, nə də dustaq saxlandığı milis idarəsinin zirzəmisində döyüb həmin cəbhəçilərlə bağlı məlumat qopartmaq istədilər və bir aydan sonra onu evə buraxdılar...

Hələ həbs olunmamışdan əvvəl əsgərlər Telman müəllimin ikimərtəbəli evinə girib otaqların hamısını ələk-vələk eləmişdilər, çarpayıların altına qədər girib baxmışdılar. Arvadı on dəqiqə əvvəl altı yaşlı oğluyla beş yaşlı qızına, “vayennilər” içəri girəndə, üzlərini divara tərəf çevirmələrini, gözlərini yummalarını bərk-bərk tapşırırmışdı.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Üç əsgərlə bir zabit uşaqlar olan otağa girəndə, cəbhəçinin oğlu çarpayıda üzü divara sarı, nəfəsini yavaş-yavaş alıb verirdi. Eyni zamanda heç olmasa, bircə dəfə gözlərini qıyıb əsgərləri görmək istəyirdi. Guya qeyri-ixtiyari arxası üstə çevrildi, həyəcandan yumulu gözlərini tez-tez qırpmağa başladı. Bacısı isə şirin yuxudaydı. Oğlan nəhayət, gözlərini azca araladı, əsgərləri, komandiri çiyinlərindən asılan avtomatlarıyla bir yerdə gördü, görən kimi yenə gözlərini bərk-bərk yumub aramsız qırpdı. Yaxınlaşan addım səslərindən sonra dodaqlarını da bərk-bərk sıxıb nəfəsini kəsdi. Qırmızıburun, kök zabit başının üstündə dayanıb xısın-xısın güləndə, onu boğan havasızlıqdan qurtulmaqçün tez-tez nəfəs almağa başladı, gözlərini açdı. “Nu çto, malış, ni spitsya tebe?” (Hə, balaca, yuxun gəlmir?) - komandir başını ona tərəf əyib gülə-gülə soruşdu. Guya yuxudan oyanmış kimi oğlan qəfil durub yerində oturdu, gözlərini ovxaladı. Birdən ona elə gəldi ki, əsgərlər onu da, bacısını da, dalınca aşağı düşüb anasını da güllələyəcəklər. Vahimə içində ona qəribə-qəribə baxan komandirə fısıldağa fısıldağa yatan bacısını göstərib ana dilində dilləndi: “O ölüb”. Zabit elə bildi, uşaq “O yadır” - deyir, başını tərpədir “Pust spit. Tı toje spi” (Qoy yatsın, Sən də yat) - deyib tələsik əsgərlərlə bir yerdə otaqdan çıxdı...

20 yanvardan başlanan azadlıq

1991, 19 avqust

Nəhayət, Qəmbər kişinin həsrətlə gözlədiyi gün gəlib çıxdı, SSRİ-ni diriltmək istəyənlər Qorbaçovu devirib ölkədə fəvqəladə vəziyyət elan elədilər, televizorla da xalqa dedilər ki, bu gündən mitinqlərə son qoyulur, ölkədə qayda-qanun yaradılır.

Həmin gün Qəmbər kişi səhər doqquzdan axşam yeddiyə qədər televizorun, radionun qabağından çəkilmədi, arada əlləri belində şəstlə otaqda o baş-bu başa gəzə-gəzə, özü-özüylə danışa-danışa hər şeyin yaxşı olacağına inandı.

Axşamüstü parkda başlarına ağ panama qoymuş qalib ədalı veteran dostlarıyla son hadisələri domino oynaya-oynaya bir xeyli müzakirə elədilər və hər dəfə domino daşlarını zərblə masaya çıxılanda, "şapp!" səşindən dərhal sonra hamısı "Düzələjəh!" - dedi. "Şapp" səşiyə "Düzələjəh", sanki hansısa şeirin nəqarəti kimi səşlənədi. Sevinənlər, gizlincə bayram edənlər, yeni Stalin həsrətində olanlar arasında kolxoz, sovxoz sədrələri, məktəb direktorları, müəllimlər də vardı. Cəbhəçi qohumlarına barmaq silkələyənlər də oldu: «Oturun yerinizdə ha. Ta sizin dövrəniniz getdi».

Gecə yerinə girən Qəmbər kişini qəfil həyəcan bürüdü, özünə sual verdi: "Görən, Amerika

20 yanvardan başlanan azadlıq

təzə hökumətlə nağayrajax?" Cürbəcür ssenarilər qurdu beynində, nüvə müharibəsinə gedib çıxanda, yenə Karib böhranı yadına düşdü. Tezəcə də cavab tapdı: "Qələt eliyəllər. Göttəri çatmaz e".

Ertəsi gün SSRİ-nin təzə başçısı Yanayevin, dünyanın gözü qarşısında xarici jurnalistlərin suallarına cavab verə-verə əllərinin əsməsi Qəmbər kişini xoflandırırsa da, Telmanın "Ora bax, dostunun əlləri əsir" deməyinə guya soyuqqanlı reaksiya verdi:

- Həyəcəndəndi, keçib gedəjəh. O boyda məsuliyyətin altına girmək saa asan gəlməsin e, - əsəbdən sağ dirsəyini qaşıya-qaşıya tez söhbəti başqa tərəfə yönəltdi. - Bura bax, yadında, deyirdim başıxallını devirəjəhlər. İnanmırdın, lağnan deyirdin get partbiletini ütülə. Gördün, axırda mən deyən oldu. İndi sənin ajiğına gedib ütülüyəjəm biletimi, - həyəcanı bilinməsin deyə, süni qəhqəhəylə güldü. - Özü də bundan sonra dilini farağat qoy, otur yerində. İnan maa, səni bir də tutsalar, təzə gələn komendanta ağız açmıyajam ha.

İki gün sonra Yeltsin tərəfdarlarıyla bir yerdə qıyamçıların hamısını həbs elədi. Kremlə qayıdan Qorbaçov üç-dörd ay Kremldə başını girdələsə də, gördü artıq idarə edəmmir, istefa verib dövləti göndərdi tarixin arxivinə.

Kül rəngi alan Qəmbər kişi əməlli-başlı

20 yanvardan başlanan azadlıq

depressiyaya düşdü, evdə bir də siyasətdən söz salmadı, xeyli müddət televizora, radioya yaxın durmadı, günün çoxunu həyətdəki ağacların dibini belləyib sulamaqla keçirdi.

Artıq cəbhədə ağır döyüşlərin getdiyi, özünü dünyaya demokratik ölkə kimi tanıdan federativ imperiyanın hər iki tərəfə silah-texnikanı bol-bol verdiyi, arabir ucuz satdığı vaxtlar idi. Gah ermənilər hücum edib haranisa alırdı, gah da bizimkilər əks-hücumla keçib işğal olunan yerləri geri qaytarırdı. "Gül kimi devləti" dağdanları söyən müharibə veteranı nə SSRİ-nin dirilməsinə, nə də Qarabağ məsələsinin həllinə ümid edirdi.

...Doqquz maya iki gün qalmış həmişəki kimi Qəmbər kişinin kefi açıldı, orden-medallarını taxacağı pencəyini, ağ köynəyini, qara qalstukunu gəlininə ütülətdirdi. Yenə bayram günü parkda veteran dostlarıyla görüşüb domino oynaya-oynaya döyüş xatirələrinə baş vuracaqdılar, Stalini tərifləyib, Qorbaçovu söyəcəkdilər.

Mayın səkkizi səhər həyətdə meyvə ağaclarını sulayan Qəmbər kişinin yadına yenə müharibənin son günləri düşmüşdü...

Xidmət elədiyi rota qırx beşin aprelində döyüş-döyüşə Haydelberq şəhərinə daxil olmuşdu. Komandanlıq ayların, illərin şəhərvətindən əzab çəkən Sovet əsgərlərinə alman qadınlarını, qızlarını zorlamaq ixtiyarını vermişdi. Onlar da

20 yanvardan başlanan azadlıq

bundan gen-bol istifadə edirdilər: tək-tək, qrup halında küçədə tutduqlarını elə orda, istədiklərini tapmayanda, evlərə girib zorlayırdılar. Müqavimət göstərənləri sillə-təpiyin altına salır, saçlarından tutub yerlə sürüyürdülər, gücləri çatmayanda hikkədən, qəzəbdən bir gülləylə o dünyalıq elədikləri də olurdu.

Qəmbər yarıuçuq evlərdən birinə girəndə qabağına çıxan ortayaşlı, sarısaçlı bir qadın qarşısında diz çöküb yalvarmışdı ki, onu zorlamasın. Alman dilində yeddi-səkkiz söz bilən Qəmbər qadının nə demək istədiyini gözlərindəki dəhşətli qorxudan anlamışdı, rusca "Yemək istəyirəm" demişdi, qadının çaşqın halda "Was?... Was?" (Nə?... nə?) deməsindən sonra barmağıyla ağzının içini göstərmişdi. Sevincək mətbəxə qaçan alman qadını qara çörək, kolbasa, zirzəmiyə enib ordan bir şüşə qırmızı çaxır gətirmişdi...

Sonra kirli-paslı, barıt qoxulu əsgəri soyundurub hamamda yaxşıca çimzirmişdi, Qəmbərin bir aylıq yorğunluğu bədənindən çıxmışdı...

O vaxtdan bu yana hər dəfə doqquz may öncəsi zorlanmadığına görə sevinən qadının qaça-qaça mətbəxə gedib gətirdiyi kolbasayla qara çörəyi acgözlüklə yeməyini, iki fincan çaxırını başına çəkməyini, hamamda ağ, yumşaq əllərin onun ora-burasını bərk-bərk, bəzi yerlərini nəvazişlə sürtə-sürtə kirdən təmizləməsini,

20 yanvardan başlanan azadlıq

lap axırda çarpayıdakı sevişmələrini kinolent kimi beynində fırladan müharibə veteranı bundan xeyli xoşallanırdı.

Elə indi də “Görən, sağdı? Görən, o vaxt məndən uşağa qalmadı?” suallarına bundan sonra çətin ki, cavab tapacağını bilə-bilə, yenə o sualları özünə verəndə, dəhşətli partlayış səsinə diksindi. Qrad mərmisi yeddi məhəllə aşağıdakı evin həyətinə düşmüşdü...

1994-cü ilin yanvarı

Artıq “gül kimi devlətin” balası bütün gücüylə ermənilərə kömək edirdi. Çadır düşərgəsində yaşayan, Qırmızı Xaçın, Qızıl Ayparanın hesabına dadsız yeməklər yeməkdən arıqlayıb ovurdu ovurduna yapışan, hələ də keçmiş vaxtların xiffətini çəkən müharibə veteranı yana-yana deyirdi: “Ehh, vaxtında qeyrətli bir oğlan qabağa çıxıb Qorbaçovun tərəsinə bircə güllə çaxsaydı...”.

P.S. Sovet ordusu rayona girəndən sonra, orda-burda danışdırdılar ki, o it qayıtmasa, İran hökuməti gec-tez boynundan asılan lövhəylə bir yerdə itin şəklini çəkib Moskvaya göndərəcək, Qorbaçov da bundan xəbər tutub qəzəblənəcək, bunu edənləri tapıb cəzalandıracaq. Rayon işğal olunandan sonra o itin harda itib-batdığı bilinmədi.

Alpay AZƏR

4 oktyabr 2017 - 11 yanvar 2019, Bakı

20 yanvardan başlanan azadlıq

POEZİYA

Şövkət ZƏRİN HOROVLU

QANLI YANVAR

Min doqquz yüz doxsan, iyirmi Yanvar,
İl qədər ağırdır hər ötən saat.
Millət meydandadı, bir təlatüm var,
Üz-üzə dayanıb ölümlə, həyat.

Bakı yırgalanır bir dərya kimi,
Sanki məcrasından çıxaraq bu gün.
İçində kükrəyən qəzəbi, kini
Zülmün sarayını yıxacaq bu gün.

Azadlıq meydanı alıb qoynuna
Azadlıq yolunda and içənləri.
Gəlib alqışlayır neçə qız, ana
Sinəsin süngüyə söykəyənləri.

Sıxılmış yumruqlar havanı yarıır,
Baxanda duyulur əzəmət, vüqar.
Bir insan dənizi hey dalğalanır,
İmperya içində bir vahimə var.

Birləşib, yumruğa dönüb bir millət,
Canlı sipər çəkib ölümə, qana.
Azğın imperiya, xain hökumət
Min bir hiylə qurub Azərbaycanca.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Deyirlər ki, qoşun Bakıya gəlir,
Gəzir xalq arası belə bir xəbər.
Hər yandan “qana-qan” səsi yüksəlir,
Daha da sıxlaşır duran cərgələr.

Azadlıq, ədalət qışqırır onlar,
Haqqın dərğahına açılır əllər.
Həyatda hansı bir güclü qüvvə var
Torpağa bəslənən məhəbbət qədər?

Əgər olmasaydı yurd məhəbbəti,
Ölümə getməzdı Babək bir zaman.
Əgər olmasaydı vətən həsrəti
Şamtək əriməzdı Füzuli babam.

Gör necə oğullar bu məhəbbətlə
Düşdü doğma yurddan diyarbadiyar.
Ömrü yaşamazdı qəmlə, möhnətlə,
Şair Əhməd Cavad, ustad Şəhriyar.

Tarix təkrarlanır, deyildir yalan
Bir tarix yaşadıq bir Şənbə günü.
Şəhidlər köksündən tökülən bu qan,
Dağıtdı bu gecə zülmün evini.

Durublar, gözlərdə qəzəb, kin, nifrət,
Elin qeyrətini qoruyan ərlər.
Heç kəs inanmır ki, edə xəyanət
Mənsəbə, şöhrətə boyun əyənələr.

20 yanvardan başlanan azadlıq

“Ordu, öz ordumuz düşünür” gənclər,
Ona çörək verib Odlar yurdumuz.
Xalqın arasında hey söyləyirlər -
“Özümüzü kəsməz, öz qılıncımız”.

İgidlər veriblər kürək-kürəyə,
Şaxta da doğrayıb, qılıncək kəsir,
Hər yandan “Azadlıq, Qarabağ!” - deyə,
Böyük bir izdiham ora tələsir.

Silahsız bir millət köməksiz qalıb,
Bəs harda gizlənilib “Xalqım” - deyənlər?
Milli qeyrətini kimlərə satıb
Yüksək kürsülərdən nitq söyləyənlər?

Xalq üçün özünü oda yaxanlar
Qorxunu o gecə başından atdı.
Tanklarla üzbəüz hər bə çıxanlar
Əl-ələ tutuşub cəbhə yaratdı.

Müdhiş hücum əmri verir, nəhayət,
Böyük imperiyanın o qatilləri.
Ətrafı bürüyür qatı bir zülmət,
İçində gizlədir qanlı əlləri.

Tanklar guruldayır, toplar od saçır,
Yağışək ələnilir göydən güllələr.
Bakı qan içində səhəri açır,
Dünyanı mat qoyur xalqdakı hünər.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Sanki təbiət də tökür qanlı yaş,
Açılan səhərin gözü də qandı.
Əhali içində vahimə, təlaş,
Allah, bu nə qırğın, necə talandı?

Küçələr, səkilər cəsədlə dolub,
Baxırsan, birini tanımaq olmur.
Qar üstə bir gəncin kəsilmiş qolu -
Muzdlu qatillərə meydan oxuyur.

Məktəbli çantası bulaşib qana,
Axı bu körpənin günahı nədir?
Torpaq da bu dərdin ağırlığına -
Tab gətirə bilmir, hey inildəyir.

Əynində ağ xalat bir cavan oğlan,
Sürünə-sürünə köməyə gəlir.
İnsan cəlladından təlimat alan,
Həkimisi də qana qəltan eyləyir.

Açdığı atəşdən özü diksinir,
Görən, oyandımı yatmış vicdanı?
Şəhid zirvəsinə qalxıb, yüksəlir
Bu gəncin torpağa axdıqca qanı.

Xalqın qəzəbindən qorxan qatillər
Harasa, nə isə yaman tələsir.
Günahsız qanına bulaşan əllər
Cinayətin izin yumaq istəyir.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Bir xalqın nifrətin, ya istəyini,
Manqurdlar anlayıb, duya bilərmi?
Bu qanlı ordunun cinayətini
Dəryalar bağlansa yuya bilərmi?

İnsanın insana etdiyi zülmü
Görəndə göylərdə günəş də söndü.
Mənim millətimin əzmi, dözümü
O gün bir pillə də artıb, böyüdü.

Bir çox sınaqlardan çıxdıq həyatda,
Bu cəsarət, hünər canımızdadı.
Belə dar ayaqda, çətin saatda
Dönüb vətən olmaq qanımızdadı.

Yeni bir inam var, xalqın səsində,
Vulkantək püskürür Odlar ölkəsi.
Bu gün oğulların hər kəlməsindən
Ucalır xalqımın tunc iradəsi.

Tarix təkrarlanır, deyildir yalan,
Bir tarix yaşadıq bu Şənbə günü.
Şəhidlər köksündən tökülən bu qan
Dağıtdı bu gecə zülmün evini.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Vaqif ASLAN

ANAM, MƏN ŞƏHİD OLDUM...

Anam, mən şəhid oldum...
Şəhidlik necə olur -
Mən ona şahid oldum.
Yurduma qurban oldum
Şirin canımla, anam.
Suvarım torpağımı
Qızıl qanımla, anam.
Şahanə dur, şax dayan,
Sil gözünü, ağlama
Oddan paltar gey, anam.
Məğrur dur, yas saxlama,
Anam, xeyir-dua ver.
Qisasımız alınsın,
Yurdun hər addımında
Zəfər marşı çalınsın.
Sancılsın bayrağımız
qanımız axan yerə,
Toqquşduqca mərmilər
şimşəklər çaxan yerə.
Onda qanım tökülən
Torpağa qoyaraq baş
Ağlarsan hönkür-hönkür,
Sızlarsan yavaş yavaş.
Alındıqca halallıq
torpağın daşlarından
Anam, göyərəcəyəm
Sənin göz yaşlarından.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Elnur UĞUR

BİZ

20 Yanvar şəhidlərinə

Haqqa haqlı qalxanıq, nahaqqa kəskin qılınc,
Öc almamış durmariq çıxdıqsa qanımızdan.
Vətən varsa biz varıq, bu inancla yaşarıq,
Yurdu uca tutarıq hər zaman canımızdan.

Qarabağ savaşında hər birimiz bir nida,
O yolda qoymadıq ki, nöqtə eyləsin əda.
Bir ölüb, min dirilən bizlər Vətənə fəda,
Sabahın azadlığı cücərər qanımızdan.

Eşqə təkçə yol keçir qəlb adlı küçəmizdən,
Çətin, Vətəndən özgə bir sevgi keçə bizdən.
Ay eşq nədir anlayar südrəngli gecəmizdən,
Günəş sevgi öyrənər hər səhər danımızdan.

Tanrıya inancımız, bir ümid bəsimizdi,
Elnur, kökünə boylan, gör kimlər əslimizdi?
Bizi ayaqda tutan Vətənə sevgimizdi,
Biz ölərik, dönmərik Od Ər bəy Qanımızdan!

20 yanvardan başlanan azadlıq

ŞƏHADƏT

Eşq yoludu şəhadət,
Bu yol uzundur, uzun.
Kəfəni bayraq olan,
Cismə ölüm uduzur.

İsmi gəzir ürəkdə,
O Vətən bədənlərin.
Kök salır sabahlara
Mənlərdə o mən dərin!

Boyuna boy verməyən,
Bu Vətən məzarların.
Hər qarışı müqəddəs,
Hər daşı bir gülzarım!

ŞƏHİD

Büküldüyün bayraq ən ali kəfən,
Qanın qüsuludur müqəddəsliyin.
Qəbrindən başlayır azadlıq yolu,
Qanınla yazılır Vətən dərslisi.

Məzarın üstündə ucalan daşın,
Məhəbbət yazılı daş kitabəsi.
Qoynuna sığdığı ana torpağın,
Üstündə dikələn Vətən türbəsi.

20 yanvardan başlanan azadlıq

Tarixin gələcək səhifəsində,
Ey böyük xalqımın and yeri məzar.
Vətəni yaşadır öz keçmişində,
Altı da, üstü də bu diri məzar.

Qara başdaşında üzü ağ Vətən,
Gülür xoş sabaha, Şəhidim mənim!
Bir kərə yüksəldi sənin qanınla,
Ta enməz Bayrağım, Şəhidim mənim!

Yer altın göyədək ucalda bilən,
Bu məzar taleyin bahar fəslidir.
Sabaha sabahı yaşada bilən,
Bu məzar sabahın Vətən dərslidir!

20 yanvardan başlanan azadlıq

Dursun MUSAYEVA

ŞƏHİDLƏR

Bu vətən, bu torpaq mənimdi deyib
Üstündə vüqarla gəzdi şəhidlər.
Əyninə qanından bir köynək geyib
Düşmənin yolunu kəsdi şəhidlər.

Təki vətənimiz düşməsin dara
Baxmayıb soyuğa, borana, qara
Cavab vermək üçün o azğınlara
Hər bir çətinliyə dözdü şəhidlər.

Arzusu göylərə, yerə sığmayan
Araza sığmayan, Kürə sığmayan
Nağıla, dastana, şerə sığmayan
Ən ali, müqəddəs sözdü şəhidlər.

VƏTƏN

Daha, ürəkli at addımlarını,
Uymadıq gümüşə, altuna, Vətən!
Bir az gecmi yığdıq parçalarını,
Üzüm ayağının altına, Vətən!

Bəlkə də içində küsmüsdün daha,
Üzü bizə sarı çevirdik səni.
Hər parçan-bir misra dönmüşdü aha,
Utana-utana sevirdik səni.

İndi yaxındadı vüsal dediyin,
Səni də bu həsrət yaxdımı, görən...
İllərdi ürəyim paramparçadı,
Bu ağrı, bu əzab haqdımı, görən...

Bu dəli sevginin kökü dərinədə,
Gözətçi meşənin, nişançı dağın.
Səni sevənlərin ürəklərində,
Yerinə oturur daşın, torpağın.

Daha, ürəkli at addımlarını,
Uymadıq gümüşə, altuna, Vətən!
Bir az gecmi yığdıq parçalarını,
Üzüm ayağının altına, Vətən!

20 yanvardan başlanan azadlıq

Xanım İSMAYILQIZI

YAŞASIN AZƏRBAYCAN

Köksümüzün altında bir Vətən daşıyırıq,
Qalibiyyət qazanıb qürurla yaşayırıq,
İndi artıq hamımız Vətənə oxşayırıq,
Azərbaycan yaşayır!!! Yaşasın Azərbaycan!!!

Bu millət cəsurların hünərindən ruhlanır,
Atdıqları addımla zirvələrə yollanır,
Uğurları tükənməz qələbədə canlanır,
Azərbaycan yaşayır!!! Yaşasın Azərbaycan!!!

Öz qızı, öz oğluyla Azərbaycan öyünür,
Qəhrəman İnsanları döyüş ruhu geyinir,
Bu xalqın ürəyində Azərbaycan döyünür,
Azərbaycan yaşayır!!! Yaşasın Azərbaycan!!!

Yurdumuz öz xilaskar Oğluna arxalandı,
Bayrağımız hər qarış torpaqda dalğalandı,
Hər Vətən övladının nəfəsində, canında,
Azərbaycan yaşayır!!! Yaşasın Azərbaycan!!!

Yaşamaq nə çətinmiş qəfəslərin içində,
Qarabağ nəfəs alır nəfəslərin içində,
Biz qalibik - hayqıran gur səslərin içində,
Azərbaycan yaşayır!!! Yaşasın Azərbaycan!!!

20 yanvardan başlanan azadlıq

Uğrunda qan tökülən torpaq gözləri üstə,
Ürəklər, canlar, ruhlar durub sözləri üstə,
Yenə dua edilir qalib dizləri üstə,
Azərbaycan yaşayır!!! Yaşasın Azərbaycan!!!

Şəhidlərin ruhunun şad olan məqamıdır,
Hər damla qanı belə torpağa salamıdır,
Yurdumuz qəhrəmanlar, igidlər məkanıdır,
Azərbaycan yaşayır!!! Yaşasın Azərbaycan!!!

Həsreti, ayrılığı öz haqqıyla pozur O,
Dönə-dönə qələbə müjdəsinə hazır O,
Tarixinin möhtəşəm tarixini yazır O,
Azərbaycan yaşayır!!! Yaşasın Azərbaycan!!!

20 yanvardan başlanan azadlıq

BAYRAQ

Tək bayraq dalğalanır,
Dayanıbdı yüksəkdə.
Təkbaşına dolanır
Ətrafında külək də.

Zirvənin bəzəyidir
Bu bayrağın üç rəngi.
Möhtəşəmlik rəmzidir
Bu qürurlu ahəngi.

Yaşılında dirilik,
Qırmızısında qan var.
Göyündə göylər qədər
Böyük bir asiman var.

O, böyük bir millətin
Azadlıq nəfəsidir.
Sancıldığı hər zirvə,
Öz xalqının səsidir.

Baş qoyub, and içməyə,
O, "Quran"a tən gəlir.
Tək bayrağın ardınca
Bu Ana Vətən gəlir.

BAYRAQ ŞƏKLİ

Körpə süd şüşəsindən elə yapışıb,
Elə bil, bir daha süd içməyəcək.

Mən bayraq çəksəydim
o uşağın şəklini vurardım
Bütün ölkələrin bayraqlarına.
Kim istəməzdi bunu?
O uşağın balaca ayaqlarını
elə çəkərdim ki,
Yer üzündə bütün qumbaralar
Bir anda intihar edərdilər.
Generallar döşlərindəki ordenləri
Bir an içində qoparıb atardılar.

Tankın yadına düşər
Bir vaxtlar uşaq oynucağı olmaq arzusu.
Güllələrin yadına düşər
Uşaq barmaqlarına bənzəməyi.
Və müharibədə uşaqların
süd şüşəsinə dəyib
Qollarını üzməyi.

Mən bu bayraq şəklini
Tez çəkə bilsəydim...

20 yanvardan başlanan azadlıq

Ülvi BAHADIR

ŞƏHİDLƏRƏ

Tanrı ilə dağların birləşdiyi yerdə...
Oyanır duman baxışlı bir müdrik...
- Nə yaman qırmızı imiş rüyalar?..
Günəş, qucaqla məni
Mən masmavi özgürlüklər görmək
istəyirəm
aydınlığın kövrək zümzüməsində...
Bir səs ki, ovuclarımda gülümsəyir...
Bir nəfəs ki, dağ çiçəklərinə layla deyir...
Və Tanrı ilə dağların birləşdiyi yerdə...
...hər səhər bir duman baxışlı
müdrik oyanır qollarında istilik...
Qulaqlarında aydınlığın
kövrək zümzüməsi

20 yanvardan başlanan azadlıq

Mirsəyyaf ZAMANLI

BAŞINI UCA SAXLA

Şəhid atasının şeiri

Hər damla şəhid qanı
Yüz kafirə əvəzdir.
Evə girmiş ilanın
balan başını əzdi.
Qiyamətə qalmadı
Bu vətənin qisası.
Başını uca saxla
daha, şəhid anası!

Qoy kafirlər görməsin
yanağında yaşını,
Torpaq azad olunur,
bir də əymə başını.
Yağı düşmən olubdu
öz haqqına çatası,
Başını uca saxla
daha, şəhid anası!

Bu müqəddəs torpaqdan
mənfur izlər pozulur,
Torpaqda Vətən sözü
indi qanla yazılır.
Silinməsin əllərdən

20 yanvardan başlanan azadlıq

gəlinlərin xınası,
Başını uca saxla
daha, şəhid anası!
Hər damla şəhid qanı
bitirəcək bir lələ,
gülüstana dönəcək
torpağımız gör hələ.
Günəşdən nur alacaq
Azərbaycan səması,
Başını uca saxla
daha, şəhid anası!

Bilirəm bala dağı
bir dözülməz dağ olur
Hər yadına düşəndə,
ürəyin dağ-dağ olur.
Ondan ağır dərd də var,
vətən dərdi, bəlası,
Başını uca saxla
daha, şəhid anası!

Ağ buludun gözündən
torpağa nur sığılır,
indi səma aydıdır,
qara bulud dağılır.
Yayılaq dünyaya
Azərbaycan sədası,
Başını uca saxla
daha, şəhid anası!

20 yanvardan başlanan azadlıq

Bu xalqın sinəsində
yatmış pələng oyandı
Düşməni özü tökdüyü,
naxa qana bulandı.
Çatdı tanrı dərğahına
milyonların duası,
başını uca saxla,
daha, şəhid anası!

Kəsiləcək bu yurddan
yağların ayağı!
Kəlbəcərdə, Laçında,
Xankəndində, Şuşada
Ucalacaq Azərbaycan
bayrağı!
O gün deyil uzaqda,
Başdan-başa
vətən cənnət olacaq!
Ulu öndər demişkən,
“Azərbaycan dünyaya
Günəş kimi doğacaq!!”

20 yanvardan başlanan azadlıq

YYSİB və www.kitabxana.net

Milli Virtual-Elektron Kitabxananın təqdimatında

“20 Yanvar hadisələrinin mahiyyətinin təbliği” Kulturoloji layihə

Bu almanax Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tabeliyində Sosial Xidmətlər Agentliyinin elan etdiyi, Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyi tərəfindən 1 sentyabr 2021-ci il tarixindən həyata keçirilən, www.kitabxana.net - Mir Cəlal Paşayev adına Milli Virtual Kitabxananın texniki-yaradıcı dəstəyi ilə icra olunan “20 Yanvar hadisələrinin mahiyyətinin təbliği” adlı müsabiqə çərçivəsində hazırlanıb və yayımlanıb.

Kreativ-bədii layihənin maliyyələşdirən qurum:

Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tabeliyində
Sosial Xidmətlər Agentliyi: <http://sosial.gov.az/sxa>

Yeni Yazarlar və Sənətçilər İctimai Birliyi:

www.yysq.kitabxana.net

<https://www.facebook.com/kreativesger>

20 yanvardan başlanan azadlıq

İÇİNDƏKİLƏR

Elnarə Akimova. 20 Yanvar və ədəbiyyat	3
Qara, yoxsa Qırmızı 20 Yanvar?!.....	16
Lalə Hüseynova. 20 Yanvar qəhrəmanlıq və qürur günümüzdür.....	24
Rəşid Hüseynov. 20 Yanvar: Azərbaycançılığın qalibiyyət gecəsi	30
Aydın Tağıyev. 20 Yanvar – istiqlal mübarizəsinin şanlı səhifəsi	39
Alpay Azər. Gül kimi «devlət».....	45
Şövkət Zərin Horovlu. Qanlı Yanvar	67
Vaqif Aslan. Anam, mən şəhid oldum.....	72
Elnur Uğur. Biz	73
Elnur Uğur. Şəhadət.....	74
Elnur Uğur. Şəhid	74
Dursun Musayeva. Şəhidlər	76
Vasif Süleyman. Vətən	77
Xanım İsmayıloğlu. Yaşasın Azərbaycan	78
Xanım İsmayıloğlu. Bayraq	80
Allahşükür Ağa. Bayraq şəkli.....	81
Ülvi Bahadır. Şəhidlərə	82
Mirsəyyaf Zamanlı. Başını uca saxla	83

“20 yanvardan başlanan azadlıq”

Ədəbi-bədii, publisitik almanax

(Azərbaycan dilində)

“Maarif” nəşriyyatının direktoru:

İsmayıl Ələkbərov

Bədii redaktor: Hidayət Əbilli

Texniki redaktor: Nihad Əbilli

Dizayner: Fəriz Məhərrəmov

Çapa imzalanmışdır: 01.10.2021

Həcmi: 4 ç.v

Kağız formatı 60x84 1/16.

Tiraj 500.

Kitab “ƏSAS84” MMC-nin sifarişi əsasında, hazır depozitivlərdən istifadə edilərək “MAARİF” nəşriyyatının mətbəəsində çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəhəri, Yasamal r.

Mətbuat pr. 529-cu məhəllə.